

Univerzita Palackého

Pedagogická fakulta

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

Dětský hrdina v židovské literatuře

(v díle Arnošta Lustiga)

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

Vypracovala:

Adéla Staníková

IV. ročník – prezenční studium

Obor: český jazyk – německý jazyk

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 18. 6. 2010

.....

vlastnoručný podpis

Děkuji Mgr. Janě Sladové Ph.D. za odborné vedení diplomové práce a cenné rady.

Obsah

ÚVOD.....	6
1 HISTORICKOSPOLEČENSKÝ KONTEXT DOBY.....	7
2 ARNOŠT LUSTIG.....	11
2.1 Arnošt Lustig a jeho postavení v české literatuře.....	11
2.2 Biografie.....	15
2.3 Výběrová bibliografie.....	18
3 DĚTSKÝ HRDINA JAKO LITERÁRNÍ POSTAVA.....	23
4 VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE DÍTĚTE S PŘIHLÉDNUTÍM NA OSUDY ŽIDOVSKÝCH DĚTÍ.....	28
4.1 Vývoj emočních projevů jedince.....	29
4.2 Kognitivní vývoj v průběhu dětství.....	31
4.3 Pohlavní identita.....	33
4.4 Proměny společenského citění v dětství (sociologie a dítě).....	35
4.5 Dětské duševní potíže, poškození, poruchy, neurotické příznaky.....	38
5 ANALÝZA VYBRANÝCH DĚL.....	41
5.1 Zloděj kufřů.....	42
5.1.1 Ke genezi prózy Zloděj kufřů.....	42
5.1.2 Obsah díla Zloděj kufřů	43
5.1.3 Analýza románu Zloděj kufřů	46
5.1.4 Dětský hrdina v próze Zloděj kufřů	49
5.2 Kamarádi.....	51
5.2.1 Ke genezi prózy Kamarádi.....	51
5.2.2 Obsah díla Kamarádi.....	52

5.2.3 Analýza románu Kamarádi.....	57
5.2.4 Dětský hrdina v próze Kamarádi	62
5.3 Démanty noci.....	64
5.3.1 Ke genezi prózy Démanty noci.....	64
5.3.2 Obsah vybraných povídek ze souboru Démanty noci.....	66
5.3.3 Analýza vybraných povídek ze souboru Démanty noci.....	69
5.3.4 Dětský hrdina ve vybraných povídkách souboru Démanty noci	72
ZÁVĚR.....	75
POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	

ÚVOD

Cílem této práce je analýza vybraných próz Arnošta Lustiga, a to se zaměřením na osudy dětských hrdinů. Předmětem našeho zkoumání se staly Lustigovy prózy *Kamarádi*, *Démanty noci* a *Zloděj kufrů*. Při analýze děl jsme se zaměřili především na jejich obsahovou, ale i kompoziční a jazykovou stránku a na rozbor literární postavy – dětského hrdiny.

Holocaust a válka zasáhli do života miliónů lidí a ovlivnila je a následující generace na dalších několik desetiletí. My jsme se zde pokusili nastínit jak celkovou atmosféru života za těchto podmínek, tak i detailněji pocity, vztahy s ostatními postavami v prózách, myšlenky, duševní pochody a fyzickou stránku dítěte jako hrdiny v Lustigových prózách a snažíme se přiblížit těžkou situaci, kterou děti musely procházet. Osudy židovských dětí se staly námětem mnoha literárních děl, filmů, vědeckých prací a výstav.

Tato diplomová práce je rozčleněna do šesti kapitol. V teoretické části postupně nastíníme historické souvislosti a atmosféru 2. světové války, přiblížíme osobnost Arnošta Lustiga, jeho životní peripetie, literární dílo a postavení v české literatuře. Na základě odborné literatury definujeme pojmy jako literární postava a dětský hrdina a uvedeme zde různé pohledy na jejich klasifikaci. V souvislosti s vývojovou psychologií objasníme základní pojmy a problémy vztahující se k dětské psychice, kterými jsme se při analýze beletrie zabývali.

Díky tomuto nahlédnutí do dětské duše potom dokážeme snáze pochopit jednání našich dětských hrdinů, nebo naopak uvidíme, v jakém obrovském kontrastu jsou.

V praktické části se věnujeme samotnému rozboru tří vybraných knih – *Zloděj kufrů*, *Kamarádi* a *Démanty noci*, připomeneme jak vznikly, shrneme obsah, provedeme analýzu vybraných děl a nakonec přiblížíme dětského hrdinu jako ústřední literární postavu.

1 HISTORICKOSPOLEČENSKÝ KONTEXT DOBY

Vojenské oddíly obsadily 15. března 1939 území Čech a Moravy a hned 16. března 1939 zde byla vyhlášena okupační správa - Prorektorát Čechy a Morava. Germanizace se šířila celou naší zemí a ovlivňovala obyvatelstvo ve všech směrech jejich dosavadního života. Ihned po vyhlášení protektorátu byly obsazovány naše významné české podniky, instituce a budovy německou správou, byla přerušena veškerá produkce zboží a intelektuální život je omezován až do takového stádia, že jsou 17. listopadu 1939 uzavřeny České vysoké školy. Řady akademiků a více než tisícovky studentů jsou odvedeni do koncentračních táborů.

Většina lidí s touto okupační správou nesouhlasila a uvědomovali si nebezpečí, které jim hrozilo. Na tento popud vznikly organizace jako Obrana národa nebo Petiční výbor Věrní zůstaneme, jejichž hlavním programem byl protiněmecký odboj, na druhou stranu docházelo ke kolaborantství, kdy se Češi a Moraváci přidávali na stranu okupantů. Zároveň vycházel nejčtenější časopis této doby V boj, který byl produkován a tisknut v ilegilitě, jako další symbol protiněmeckého odboje.

Tajná nacistická policie – tzv. gestapo, však všechny tyto činnosti evidovala a aktivně pracovala na rozložení odbojových organizací a řádné potrestání všech jejich členů. Literární teoretik Václav Černý na toto vzpomíná: *„Každá nová vlna řádění gestapa měla jeden neomylný důsledek, a tato spojitost byla jakoby bolestně hrdinským zákonem těch pěti let: na troskách rozbitých organizací, gestapu přímo pod rukou, se ihned objevovaly ilegální akční kroužky. Rostly znovu ze zbytků revolučního podzemí bývalého i mimo ně, množily se jako houby po dešti, často naivně, bez konspiračních zkušeností, ba často i bez základní opatrnosti, německé policii přímo pod nůž.“¹*

Němci měli pod kontrolou i naši ekonomiku, kdy systém prvorepublikového liberálního trhu řídila a plně ovlivňovala německá strana, vznikla také nucená správa podniků, pod dozorem okupantů. Byly zřízeny dozorní úřadovny pro kontrolu dovozu a vývozu zboží průmyslového charakteru, které stejně jako většina dalších organizací přímo podléhali Úřadu říšského protektora. Tato snaha o všeobecný dohled se projevila i ve zřízení Úřadů práce, jež přesně evidovaly pohyb pracovních sil, mnoho občanů bylo nuceně nasazeno na práci do Německa.

---

¹ ČERNÝ V. *V zúženém prostoru*. Praha: Mladá fronta 1994, s. 89.

Snad největší příkoří však bylo spácháno na Židech, kteří se stali Němcům největším trnem v oku. Na ně se vztahovala nejpřísnější nařízení zakazující používání veřejných prádelen, koupi novin, vstup do různých institucí, jejich školy byly nekompromisně uzavřeny a měli povinnost nosit žlutou Davidovu hvězdu s nápisem Jude. Židé byli postupně odváženi do koncentračních táborů, nejprve do internačních pracovních táborů, následně do vyhlazovacích.

S nástupem říšského protektora Reinharda Heydricha v září 1941 nastaly v Čechách ještě krutější podmínky – Heydrich nastavil stanné právo, trvající od doby jeho nástupu až do 20. 1. 1942, během něhož bylo popraveno mnoho nevinných lidí. 27. května 1942 byl proveden na Heydricha atentát. Pod názvem operace Anthropoid jej vykonali českoslovenští parašutisté, vycvičení ve Velké Británii – na následky zranění Hendrich zemřel. Na něj německá správa reagovala krutým terorem – tzv. heydrichiádou, kdy od 27. května do 3. 7. 1942 nastalo období tvrdých represí a zběsilého vraždění. Během rozsáhlých čistek, které vedl státní tajemník úřadu říšského protektora Karl Hermann Frank, bylo popraveno 1500 lidí, vesnice Lidice a Ležáky byly srovnány se zemí.

Němci zažívali stále více porážek na mezinárodním válečném poli od roku 1943, a tak začalo docházet ke změnám k lepšímu. V protektorátu vznikaly partyzánské jednotky, jako např. Jiskra nebo Zelený kádr. V roce 1945 stálo Německo před pádem. V dubnu roku 1945 vznikla Česká národní rada, jež představovala sjednocující orgán tuzemských bojovníků proti nacismu. 5. 5. 1945 byl poté květnovým povstáním stvrzen pád fašistického režimu a Protektorátu Čechy a Morava, při tomto povstání však přišlo o život 3 700 lidí.

Celkově nacisté za 2. světové války připravili o život více než 80 000 Židů z Čech a Moravy.

Dítě jako oběť války

Celkem 6 miliónů Židů bylo zabito v koncentračních táborech, z toho 1, 5 milionu bylo dětí mladších patnácti let. Mezi tzv. vyhlazovací tábory patřily: Chelmo, Belzec, Sobibor, Treblinka, Majdanek a Osvětim (něm. Auschwitz – Birkenau), všechny na území Polska. V Česku se nachází Terezín, bývalé židovské ghetto, odkud byli lidé odváženi do vyhlazovacích táborů.

Terezínským ghettem prošlo více jak 10 000 dětí. Jen strohá čísla statistik nám mohou připomenout, kolik dětí bylo deportováno na Východ do vyhlazovacích táborů, kolik jich bylo květnu r. 1945 osvobozeno, kolik z nich přišlo o celé rodiny a co to v nich zanechalo.

O podmínkách dětí v Terezíně vypráví v Českém rozhlasu jedna z autorek výstavy *Neztratit víru v člověka...Protektorát očima židovských dětí* – Marie Zahradníková:

"Většinou tam přijížděly se svými rodiči nebo aspoň s některým z nich, ale ani to nebylo pravidlo. Nejprve na začátku, stejně jako všichni příchozí do Terezína absolvovali tzv. 'šlojsku', což znamenalo, že jim byla prohlédnuta zavazadla a spousta věcí jim byla odebrána a bylo jim přiděleno místo, kde budou ubytovány. Většinou na začátku byly ubytovány se svými matkami a posléze vznikají v Terezíně tzv. 'heimy' nebo 'kinderheimy', což byly něco jako dětské pokoje nebo dětské domovy. Většinou to byly nějaký pokoj v rámci určité budovy, kde byly děti umístěny podle svého věku a pohlaví. Na jednom pokoji jich mohlo být průměrně okolo dvaceti nebo třiceti. Je specifíkem Terezína, mezi ostatními ghety i koncentračními tábory, že tam byla tolerována výuka nebo i jakýsi kulturní program. Spočívalo to v tom, že ti vychovatelé, kteří byly v jednotlivých 'heimech' se snažili dětem zprostředkovat vzdělání. Zpočátku to bylo tak tajně tolerováno, i když to bylo zakázáno stejně tak jako v Protektorátu Čechy a Morava byla zakázána veškerá výuka židovských dětí na základních a středních školách, ale tady to bylo také zakázáno, ale tajně tolerováno. Přispívalo to ke známé propagační roli Terezína, kterou se nacisté všude oháněli, že dali Židům město a oni si zde mohou existovat, jak chtějí, mohou si provozovat kulturu a dokonce i děti jsou vzdělávány."²

V Terezíně si děti psaly i deníky, z nichž snad nejznámější je deník Petra Ginze.³ V denících jsou reflektovány osudy dětí za protektorátu, od vypuknutí války. Děti se zmiňují

² < <http://www.radio.cz/de/artikel/114127/> >.

³ Nar. 1. 2. 1928 v Praze. Jedno z nejnadanějších dětí v Terezíně, r. 1944 deportován do Osvětimi, kde zemřel 28. 10. 1944.

o protižidovských nařízeních a zákazech, které se týkali i přímo jich, jako je zákaz školní docházky, ale i zákazy typu zamezení vstupu na hřiště, do kina, do knihoven, do restaurací atd., která postupně v protektorátu vcházela v platnost.

Mezi veřejností ne zcela známým zjištěním je, že v Terezíně vznikaly dětské časopisy- mezi nejznámější patřil časopis *Vedem*, na jehož vytváření se podílel opět Petr Ginz. Celkově v ghettu vzniklo asi 10 časopisů, možná i více. Byly to především časopisy chlapecké, ale občas se objevil i dívčí. Dětem, které se na tvorbě časopisů podílely, bylo často i 7, 8 let. Zdůrazňují v nich touhu po vzdělání, po zájmech.

V Terezíně měly děti šanci přežít, byly však často posílány do vyhlazovacích táborů, kde umírali každý den desetitisíce lidí. Němci mlžili o informacích týkajících se koncentračních táborů a nechtěli, aby se veřejnost dozvěděla, co se tam přesně odehrávalo. A tak o všech hrůzných událostech, které se staly za zdmi koncentračních táborů, i když spousta z nich vyplynula na povrch již dříve, se svět dozvěděl s velkým zpožděním.⁴

---

⁴ KÁRNÍK, Z. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008.

2 ARNOŠT LUSTIG

2.1 Arnošt Lustig a jeho postavení v české literatuře

„Už před půl stoletím, kdy v roce 1958 vydal dvě knihy povídek Noc a naděje a Démanty noci, bylo zřejmé, že se objevil osobitý vypravěč. Svou zkušenost z masové vraždy označované biblickým výrazem šoa, dávno předtím, než se prosadil nepřesný, a snad i proto tak užívaný anglický název holocaust, dokázal nevšedně vyslovit prostřednictvím věrohodných postav a jejich prožitků, ať už se odehrály v Terezíně, Osvětimi nebo v Meuselwitzu, pobočném táboře KT Buchenwald. Prostě na místech, kde Lustig za druhé světové války přežil. Dodnes v jeho prózách čtenáři nacházejí víc než autentický zážitek...“⁵

Zájem o židovskou problematiku a židovské spisovatele na českém literárním vývoji poválečného období byl obrovský, a to v kontextu tzv. editované a exilové literatury, v níž autoři navazují na tvorbu předexilovou. Tematika okupační, či příběhy zasazené do koncentračního tábora (Terezín, Osvětim, Buchenwald atd.) vytvářejí nový literární obraz, který od reportážní syrovosti (F. R. Kraus) přechází k prokreslení společenských a nakonec i psychologických a „iracionálních“ zdrojů zla, jak byly vykresleny v díle N. Frýda, O. Pavla, A. Lustiga, L. Fukse, J. Bora, L. Kosmana, J. Škvoreckého, J. Marka, J. Otčenáška a desítek dalších.⁶

Jak napsal A. Haman, Lustig se stal kronikářem genocidy : *„Lustig je naprosto srozumitelný autor. Jeho povídky a romány jsou kronikou genocidy a jejich důsledků psanou precizně vypracovaným reportážním stylem, jenž mrazí svým detailním, jakoby dokumentárním realismem. Vypráví nám povídky, jako by fotografoval, neúčastně a objektivně a jeho zničující obrazy nás nutí stávat se jejich svědky.“⁷*

Židovská literatura jako taková má v naší literární scéně nezastupitelné místo. Dokumentuje a zároveň nám připomíná, co se v našich dějinách odehrálo a pomáhá nám nezanevřít a nezapomenout na hrůzy holocaustu.

U Lustiga je zneklidnění z hrůz, které se četbou jeho knih dovídáme, trvalejší o rozrušující moment konkrétního poznání. Lustig nevypráví o dávném tažení, o uplynulých

⁵ CINGER, F. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Praha, 2009, s. 7.

⁶ MIKULÁŠEK, A. a kol. *Literatura s hvězdou Davidovou*. Praha: Votobia, 1998, s. 21.

⁷ HAMAN, A. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H&H, 1995, s. 95.

zážitcích, sloužících k našemu poučení. Zvěcnil téma, zúžil děj až do jednotvárnosti a zšedivění, zevšednil námět a tím ho i odhistoričtil. Ne starou cestou aktualizování („co nám to dnes říká“), ale zvnitřněním, osobní účastí na nejistotě poznání. Charakteristicky se objevuje desiluze, téma té prózy, která přichází s Lustigem a po Lustigovi.⁸

Lustig často promítá do svých děl autobiografické prvky, často se setkáváme s postavami, které prolínají více děl tohoto spisovatele a které mapují skutečné příběhy a osudy těchto postav.

*„Ne všechna díla jsou však ryze autentická se spisovatelovými zážitky, existuje tu stále jakýsi poměr mezi zkušeností a fikcí, který je patřičně napjatý a díky němuž Lustig pozvedá zkušenost nad její omezenou časovost a nachází nové styly. V příbězích tohoto autora se také vyskytuje nepoměr toho, co bylo a co bude a také v postavách se toto projeví jako lom dvojího času a dvojího vědomí.“*⁹

Sám Arnošt Lustig píše o literatuře:

*„Literatura věří, a tím je nenahraditelná, že každý život, třebaže ne pozoruhodný od začátku do konce, jen v některém výseku, díky nějakému činu, vášni, motivu, touze, je jedinečný. Ve svém důsledku to znamená, že i bez mého souseda, kterého nemám rád nebo s ním dokonce nemluví, by byl můj život chudší, jako by se bez mé existence ochudil jeho život. Jak známo, a řekli to už jiní, rozdíl mezi životem a literaturou spočívá mimo jiné v tom, že v životě víme jen málo věcí o sobě i o těch druhých, včetně těch nejbližších, jako jsou matka, otec a tak dál. A v něčem možná i lépe nevědět všechno. V literatuře se naopak musí vědět všechno, vyjevit všechna skrytá a jen částečně odhalená tajemství, jinak to není literatura.“*¹⁰

Lustigovy literární začátky jsou volně spjaty s tzv. druhou vlnou okupační prózy, která do české literatury vnesla umělecké postupy moderní světové literatury (W. Faulkner) a díky svému analytickému zaměření směřovala k novele a k povídce: vnější děj ustupuje líčení psychologie židovských postav, přičemž autorovi nejde o kronikářský záznam „historických“ událostí, ale o zachycení okolností formujících lidské charaktery ve vypjatých, mezních situacích. Emocionální napětí Lustigových próz vyplývá z esteticky účinného

---

⁸ SUCHOMEL, M. *Literatura z času krize. Šest pohledů na českou prózu 1958-67*. Brno: Atlantis, 1992, s 22.

⁹ Tamtéž, s 23.

¹⁰ LUSTIG, A. *Eseje*. Praha: Mladá fronta 2009, s 124.

*kontrastu mezi zdánlivě věcným referováním o dané skutečnosti a symbolickým podtextem, v němž je implicitně skryto závažné etické poselství.*¹¹

Jak zdůrazňuje Milan Suchomel ve své publikaci, v začátcích Lustigovy prózy už šlo rozeznat a odhadnout, že tento autor nebude jen další epizodkou naší literatury, nýbrž že jeho díla obohatí naši českou literaturu o kvalitní prózu s tematikou holocaustu:

*„Debut Arnošta Lustiga upoutal svou odlišností. V té odlišnosti už byly jisté kvality: méně vysvětlování, a odosobněné ideovosti, větší soustředěnost a individualizace pohledu, proti inflaci slov a odvozeného myšlení příslibu stylu. Pro pozorovatele z jiné doby a místa je Lustigova časná zkušenost terezínského ghetta, koncentráků a pochodů smrti značně výjimečná. Pro četné Lustigovy vrstevníky to po léta byla nejvšednější skutečnost. Lustig tak se svou zkušeností také naložil. Neoslabil výpověď komentáři, nevynucoval na čtenáři dojetí. Prvním měřítkem pořadajícího výběru je strohá věcnost, jakoby přímo odvozená z reálné předlohy. V podmínkách, kdy člověk neví, bude-li živ za týden, za den, za hodinu, a kdy tento stav je stavem obecným, kdy smrt je stálou možností všech přítomných a zúčastněných, přestávají platit zákony krásy ceněné venku. Z přinesených ideálů zbylo něco, co se zde téměř podobá předsudkům a co překáží, když jde o to, zachránit ještě na nějaký čas holé bytí. Není kdy na morálku v konvenčním slova smyslu.“*¹²

Lustig do svých povídek zahrnuje historii židovských národů, jejich vývoj, snaží se zachytit jejich myšlení... Pozoruje další přítomnost Židů i po konci války a plně si uvědomuje strasti a bolesti, jakými procházejí, a autobiograficky dokládá své zkušenosti ve svých knihách. Vrací se k této tematice s odstupem více než 60 let s velkou úspěšností a smyslem pro autentický popis hrůzných událostí. Často v knihách filosofuje o podstatě lidství, o židovství, o rasové nesnášenlivosti. Sám více rozvíjí svou teorii o dvojím typu vyrovnání se Židů s minulostí:

„Naše generace není ovšem naplněna jen novými lidmi, kteří se zrodili z negace sebe samých. Rozštěpení v ostrém protikladu těchto dvou specificky židovských typů, zde jsou a existují vedle sebe oba druhy. Ti, kdo v tragédii rozbitých rodin nejsou schopni vyjít z minulosti vzpomínek a vrátit se zpět dnešku. Psychicky zatížení oříseminulosti, bloudící v nekonečném kruhu bolestí. Ten druhý? Nový a radostný, s očima obrácenýma

---

¹¹ MIKULÁŠEK, A. a kol. *Literatura s hvězdou Davidovou*. Praha: Votobia, 1998, s. 235.

¹² SUCHOMEL, M. *Literatura z času krize. Šest pohledů na českou prózu 1958-67*. Brno: Atlantis, 1992, s. 27.

*k budoucnosti – ten člověk ví, co chce. Průkopník nového života. Nový židovský člověk, a člověk – to zní hrdě...*¹³

---

¹³ CINGER F., *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Praha : Mladá fronta, 2009, s 107.

2.2 Biografie

V této podkapitole se budeme věnovat cestě životem spisovatele Arnošta Lustiga. Od jiných nežidovských spisovatelů se liší svým původem, který se stal jeho významnou součástí, ovlivňující jeho další život. Kvůli němu byl totiž deportován do Terezína a následně do Osvětimi, což v nemalé míře ovlivnilo jeho budoucí život a spisovatelskou dráhu.

Dětství

Český spisovatel židovského původu, prozaik, romanopisec a publicista světového původu Arnošt Lustig se narodil 21. prosince 1926 v Praze do rodiny malého obchodníka. Navštěvoval měšťanskou školu, ze které musel odejít, jakmile vyšly v platnost norimberské zákony. Po skončení školní docházky ho rodiče dali do učení v krejčovské dílně a později pracoval jako ozdobník v dílně na kožené výrobky.

*První otázky, dětské a zároveň možná nedětské: Co jsem? Co mě čeká? Proč a pro co jsem se narodil? Jaké to bude? Ty vědomé i mimovědomé otázky. Některá proč. Svět maminky a tatínka a sestry a svět venku. Shon, jemuž děti vycházejí vstříc, hrouží se do něho a nerozumí mu. Charaktery i figurky naplňující den za dnem stejně a se změnami, pro které je, nebo není vysvětlení. Včetně toho, jaký je to svět, kde někdo má, jiný nemá. Někdo smí, druhý ne. Jakou cenu má člověk? Houština, kterou je třeba se denně proklestit, abychom neuvízli. Že to rodiče nemají lehké, bylo denně jako na talíři. To věčné nahoře a dole. Lidi, učitelé, žáci, kterým jsem byl blízko, a pak jsem je už nikdy v životě neviděl.*¹⁴

Zážitky z války

V roce 1942 ještě jako dospívající chlapec byl deportován do koncentračního tábora Terezín, roku 1944 pak do Osvětimi a Buchenwaldu, z něhož nastoupil v dubnu 1945 na transport smrti do Dachau – naštěstí se mu ale podařilo uprchnout a do konce války

---

¹⁴ LUSTIG, A. *Eseje*. Praha: Mladá fronta 2009, s 58.

se ukrýval v Praze, kde se zúčastnil květnového povstání. Tento útek detailně popisuje Lustig ve své próze *Tma nemá stín*. Arnošt Lustig tedy jako zázrakem přežil, stejně jako jeho matka a sestra – otec už bohužel takové štěstí neměl. Koncentrační tábory a jejich krutost a nelidskost jej doživotně poznamenaly jak v literární činnosti, tak v osobním životě. Tato strašlivá zkušenost se stala jeho pozdější inspirací, a tak se jeho díla zabývají už od prvních povídkových souborů tematikou holocaustu a 2.světovou válkou. Nespočet čtenářů, kritiků i spisovatelů – např. Josef Škvorecký, proto Lustiga považují za „kronikáře židovského osudu.“¹⁵

O pocitech po konci války mluví Lustig takto: „*Měl jsem toho v sobě po válce příliš mnoho, hrozilo to výbuchem. Nevěděl jsem, co se svými zkušenostmi udělat. Vyprávět jsem to nikomu nemohl, nikdo mně nevěřil. Bylo to neuvěřitelné. Nevěděl jsem dost dobře, co udělat se svým životem. Víte, ty věci se začaly hýbat až po válce. Za války jsem se snažil dost věcí nevidět, nevnímat, zničily by mě.*“¹⁶

Literární a novinářská činnost

Po skončení války, v roce 1946, byl přijat na Vysokou školu politických a sociálních věd v Praze a začal se současně věnovat novinářské činnosti – psal články do periodik: *Mladá fronta*, *Zemědělské noviny*, *Lidové noviny*, *Věstník Židovských náboženských obcí*, *Ročenka Židovských náboženských obcí*, *Kultura*, *Plamen*, *Kulturní tvorba*, *Národní osvobození*, *Partyzán*, *Kultura*, *Rudé právo*, *Nové knihy*, *Host do domu*, *Orientace*, *Literární noviny* (1952–1967), *Literární listy*, *Literární noviny* (od 1990) aj.; v USA přispíval mj. do *Kenyon Review* (Gambier, Ohio), *World and I* (Washington), *Formations* (Chicago), *New England Review* (Vermont), *Argo* (Oxford), *Delos* (Washington). Byl redaktorem Československého rozhlasu. V roce 1955 se stal šéfredaktorem časopisu *Playboy*.

Jako zpravodaj *Lidových novin* odjel roku 1948 do Izraele, kde působil jako dopisovatel izraelsko-arabské války. Zde se seznámil s Ludvíkem Aškenázem, jakož i se svou ženou Věrou Weislitzovou, s níž má dvě děti, dceru Evu a syna Josefa, který působí jako asistent

---

¹⁵ LUSTIG, A. *Dobrý den, pane Lustig (Myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, s. 189.

¹⁶ LUSTIG, A. *Dobrý den, pane Lustig (Myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, s.105

na Americké univerzitě ve Washingtonu a filmový režisér. Lustigova žena Věra zemřela 11.5.2009 v tichosti a bez větší pozornosti médií.¹⁷

Ani Lustig nezůstal pozadu ve filmové branži. V roce 1960 se stal scénáristou Filmového studia Barrandov a několik jeho děl bylo filmově zpracováno. Bližší se této jeho činnosti věnujeme v kapitole Výběrová bibliografie.

Psaní se pro Lustiga stalo jakýmsi vyšším smyslem, který naplňuje jeho život, jak sám uvedl v jednom z rozhovorů: „*Především psaní je to jediné, co mi dává pocit krásy a smyslu a něčeho, co může trvat, bude-li to dobré, a pochopitelně i určitou jistotu. Je jen málo jiných věcí, které by ve mně zanechávaly podobný pocit.*“¹⁸

Život v Americe

Jako by Arnošt Lustig zažil málo životních peripetií, musel v srpnu roku 1968, po invazi varšavských vojsk, Československo opustit. Nejdříve emigroval do Jugoslávie, zde působil v záhřebském filmovém studiu, poté žil v Izraeli, až se nakonec roku 1970 usadil v USA. Přes mnoho nesnází a úskalí se mu podařilo získat uznávané místo na americké univerzitě ve Washingtonu, zde od roku 1973 přednáší literaturu, film a scénáristiku. Zde byl také roku 1978 jmenován profesorem. Roku 1990 Lustigovi „sametová revoluce“ umožnila návrat domů. V období mezi lety 1939-1990 se s podobnými osudy setkáváme velmi často, tzv. normální život v tomto rozmezí totiž Češi žít ani nemohli.

Ocenění

Lustig získal za své publikace mnoho ocenění a prestižní literární ceny. Roku 1973 byla navržena kniha *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* na vůbec nejvyšší americké knižní ocenění – Národní knižní cena, ale Lustig ji nezískal, jelikož neměl ještě americké občanství. V roce 1985 železná opona bohužel nepropustila do Československa zprávu, že Lustig

---

¹⁷ <http://www.bkovarikova.cz/zapisnik/zapisnik-2009/zemrela-manzelka-arnosta-lustiga.html>>

¹⁸ LUSTIG, A. *Dobrý den, pane Lustig (Myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, s.99

převzal nejvyšší americkou televizní cenu EMMY za spolupráci na scénáři k filmu režiséra D. Weissmana *Vzácné dědictví*. V roce 1996 získal Cenu Karla Čapka od Českého centra PEN klubu. V roce 2003 byl Lustig nominován na Pulitzerovu cenu a dostal se do užšího výběru. Rok poté získal Cenu Americké akademie umění a písemnictví. Dokonce třikrát se ocitl v nejužší nominaci na Nobelovu cenu za literaturu.

Dále získal National Jewish Book Award za novely *Dita Saxová* a *Nemilovaná*, cenu National Book Award a B'nai B'rith Book Award za dílo *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Před čtyřmi lety oslavil tento uznávaný spisovatel již osmdesáté narozeniny. U příležitosti tohoto životního jubilea mu byla udělena cena Artis Bohemiae Amicis (Přátelé českého umění). V závěru roku 2008 získal Arnošt Lustig Cenu Franze Kafky, která má vyzdvihovat osobnosti literatury, které se svým dílem zasloužili o hodnoty demokracie, tolerance a humanismu. V roce 2009 byl spolu s dalšími 11 autory nominován na Mezinárodní Man Bookerovu cenu – za dlouhodobý přínos světové literatury v angličtině.

Téměř všechny Lustigovy knihy jsou přeloženy do angličtiny, některé z nich vyšly v USA ve vysokém nákladu, jeho prózy se staly předlohou televizních inscenací a sám se podílel na několika scénáři k těmto filmům (viz Bibliografie).

2.3 Výběrová bibliografie

Lustigova próza vychází z tradic českého psychologického románu, její autobiografický podtext spočívá v tom, že autora a jeho tvorbu poznamenala krutá zkušenost z koncentračních ghatt, přičemž tento válečný „zážitek“ lze nalézt i v dílech, která námětově z tohoto prostředí nečerpají.¹⁹

Lustig knižně debutuje roku 1957 sbírkou *Noc a naděje*, jež obsahuje 7 povídek vycházejících z vlastních zážitků autora z koncentračního tábora. Jedná se o příběhy zdánlivě nehrdinských postav – starých lidí a dětí, které prožívají všednodennost ghetta i mezní situace, které tamní život přináší. Následují *Démanty noci* (1958), jejichž součástí je povídka *Tma nemá stín* (nově přepracovaná r. 1991) – příběh strastiplné cesty dvou chlapců prchajících z koncentračního tábora.

V roce 1959 Lustig vydává dílo s názvem *Ulice ztracených bratří*, jež pojednává o zoufalé touze rodičů spatřit svého syna, o iluzích a naději. Dílo je složeno ze tří próz – *Velká bílá cesta*, *Můj známý Vili Feld* a *Dívka u oleandrového keře*. K umělecky zdařilejším se řadí povídka *Můj známý Vili Feld*, kterou Lustig přepracoval v roce 1961 na novelu. Pojednává o životním příběhu Viliho Felda, jenž slíbil pomoc emigrantovi v nouzi, ale slovo nesplnil. Trápí ho výčitky svědomí a retrospektivně hodnotí svůj život. Téměř po třiceti letech Lustig rozšiřuje toto dílo na román *Král promluvil, neřekl nic* (1990).

Lustig sám toto komentuje: „Napsal jsem povídku *Můj známý Vili Feld*, ale cítil jsem, že to nebylo pořád ono. Nebyl jsem schopen líp psát, chyběl mi zřejmě potřebný motor, některé dimenze. Ted' jsem se k této postavě vrátil a psal, jako bych měl zítra umřít. Když někdo projeví zájem vydat znovu mou knihu a mám pocit, že lze něco říct líp, doplnit, nedá mi, abych na ní ještě nepracoval.“²⁰

Toto nutkání přeformulovávat, rozšiřovat a zdokonalovat svá díla i několik let po jejich vydání, je Lustigova typická vlastnost.

Nevídaný čtenářský ohlas sklidila novela *Dita Saxová* (1962), jež zachycuje židovskou dívku zasaženou otřesnými zážitky z koncentračního a tábora, její postoje, myšlení a pocity po skončení a války a neschopnost zapojit se do normálního života, což ji dovede

¹⁹ MIKULÁŠEK, A. a kol. *Literatura s hvězdou Davidovou*. Praha: Votobia, 1998, s. 235.

²⁰ LUSTIG, A. *Dobrý den, pane Lustig (Myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, s. 119.

až sebevraždě. Ještě tento rok vydává Lustig dílo *Transport z ráje* a o rok později sbírku čtyř povídek *Dívka s jizvou*, *První před branami*, *Modrý den* a *Hodiny jako větrný mlýn*, pod názvem *Nikoho neponížíš*.

Největšího ocenění a zároveň světový ohlas získala Lustigova novela *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* (1964), která pojednává o hrdinském a ojedinělém činu krásné židovky Kateřiny Horovitzové na prahu smrti v prostředí koncentračního tábora. Autor se zde nechal inspirovat skutečnou událostí z roku 1943, která se udála v Itálii. Tato novela je přeložena do angličtiny, němčiny, japonštiny, norštiny, estonštiny, nizozemštiny, hebrejštiny a bulharštiny.

Dílo *Vlny v řece* z roku 1964 představuje souborné vydání několika jeho předchozích děl. Roku 1966 následují *Bílé břízy na podzim* a *Propast*. Konečně roku 1968 vychází povedená sbírka povídek *Hořká vůně mandlí*, která zachycuje osudy jedné z mnoha židovských rodin.

Pln autobiografických zážitků je román z arabsko-izraelské války *Miláček* (1969), líčící děj z iraelského letiště. Židovský pilot zde mstí smrt dvou izraelských pilotů, násilně zabitých v arabské vesnici. O deset let později vychází novela *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Petry Sch.)*, zabývající se osudem židovské dívky, která se živí prostitucí v terezínském ghettu. Dílo *College. Dívka z Antverp* (1992) se zabývá otázkou, jak strašné a ubíjející musí být životní podmínky, aby v člověku udolaly touhu po lásce a štěstí. Následuje *Tanga. Dívka z Hamburku*, což je příběh chlapce, který poznává tajemství lásky a erotiky díky cirkusové krasojezdkyni.

Za zmínku stojí i Lustigova další próza: *Dům vrácené ozvěny* (1994) a *Dívka s jizvou* (1995). V témže roce vychází dílo *Kamarádi*, které pojednává o životě party židovských kluků v Praze. Následuje *Modrý den*, *Porgess*, *Neslušné sny* a o dva roky později *Oheň na vodě*.

I v jednadvacátém století se Lustig zabývá stejným tématem, důkazem toho je kniha *Krásné zelené oči*, která vzbudila nemalý ohlas a o tři léta později byla navržena na Pulitzerovu cenu. Hlavní hrdinkou je Hanka Kaudersová, které se v chaosu posledních měsíců války podaří uprchnout z Osvětimi a aby nebyla odhalena, stane se prostitutkou. Znovu utíká a žije obyčejný život v Praze, bez toho aby se tyto zkušenosti nějak výrazněji projevíly. V témže roce vydává Lustig poslední sbírku své trilogie o židovských hrdinkách, *Lea. Dívka z Leeuwardenu*.

Soubor povídek *Od rána do večera* (2006) představuje drama lidí dvacátého století. Tématika zůstává stále stejná, hrůzostrašné zážitky z koncentračních táborů, utrpení, bolest.

O rok později vychází Lustigova psychologická novela *Nemáme na vybranou*, jejíž děj se odehrává během jediného dne izraelsko-arabského příměří.

Roku 2008 spatřilo světlo světa dílo *Zloděj kufříů*. Tento příběh Ludvíčka – malého zlodějčeka, vykrádajícího kufry bohatých (chudým to málo, co mají, ponechává) v koncentračním táboře a Markétky, jeho dvanáctileté kamarádky. Zde je vykreslen svět koncentračních táborů očima dítěte, o to krutější a bezcitnější. (V roce 2008 Lustig také publikuje doplněné vydání prózy *Kamarádi*. Oběma zmíněným knihám se budeme věnovat v páté kapitole).

Jedno z posledních děl Arnošta Lustiga, příznačně pojmenované *O ženách* (2008) podrobně popisuje Lustigův vztah k tomuto něžnému pohlaví. Jedná se o rozhovor s Markétou Mališovou na téma žena, na kterou nazírá z různých pohledů – žena jako matka, milenka, sestra, přítelkyně, múza mužů, bojovnice... V Lustigově tvorbě zaujímají ženy zvláštní a výraznou pozici, jak už dokazují hrdinky jako Kateřina Horovitzová nebo Dita Saxová, ženství zde nabývá větších rozměrů, jak sám Lustig píše v jedné ze svých knih:

„Miluju ženy. Obdivuju ženy. Oceňuji ženy. Všechno lidské se narodilo z matky. Jsem v duši ženská. Mám skutečnou úctu k ženám. Myslím, že jsou lepší a že příroda je na ně v něčem zlá. Podle mého – vykládám své poblouzněné teorie-se žena narodí jako krásná květina a tím nejhezčím, co v ní je, upoutává muže.“²¹

Vedle žen, které jsou často hrdinkami Lustigových povídek, se velmi často objevují mladí lidé obecně a děti. Starého člověka jako hlavního hrdinu bychom hledali jen těžce.

V roce 2009 vyšla Lustigova kniha *Láska a tělo*. Zatím poslední dílo Arnošta Lustiga je *Případ Marie Navarové* (2010)

Lustig výrazně zasáhl i do světa filmů: je například spoluautorem scénáře krátkého filmu *Sousto* (1960, r. Jan Němec, ve spolupráci se scénáristkou Evou Passerovou), *Modrý den* (1960), sám (popřípadě s režiséry) napsal scénáře k filmům *Transport z ráje* (1962, r. Zbyněk Brynych), *Démanty noci* (1964, r. Jan Němec) a *Dita Saxová* (1967, r. Antonín Moskalyk). Zfilmování už tak proslulého díla *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* (rež. Antonín Moskalyk) zaznamenalo světový ohlas.

---

²¹ LUSTIG, A. *Dobrý den, pane Lustig (Myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, s. 64.

Čs. rozhlas uvedl hry *Pražské křižovatky* (1966) a *Člověk ve velikosti poštovní známky* (1968). Roku 1985 napsal scénář k filmu *Vzácné dědictví* (režie D. Weismann, scénář M. E. Brenn a D. Altschuler, USA). Je autorem námětu a spoluautorem scénáře celovečerního česko-amerického dokumentárního filmu o Thomasi Haslerovi, nemanželském synovi Karla Hašlera - *Písničkář, který ještě nezemřel* (2007, r. Josef Lustig a Marek Jícha, scénář Thomas Hasler a Josef Lustig). Jako herec se objevil ve své pozdní herecké premiéře ve filmové komedii *Líbáš jako Bůh* (2009, režie Marie Poledňáková).

Umělecký význam Lustigových próz spočívá v jejich nadčasovém vyznění: stávají se tragickou připomínkou našich moderních dějin. Židovské téma metaforicky slouží jako zvýrazněný mravní imperativ, jehož prostřednictvím spisovatel nazírá otřesené a zpochybněné lidské svědomí. Lustig oceňuje na židovství jeho přínos v pojetích základních morálních hodnot- např. odsudek vraždy jako bytostně nesprávného principu. Soudržost rozptýleného židovského národa spatřuje v pozitivní koncepci lidskosti- historicky vzniklé tím, že židé dva tisíce let žili na okraji společnosti. Na druhé straně Lustig odmítá teze o židovském mesianismu: „ Nikdo nemůže být mesiášem mezi národy...To jsou předsudky, které jsou škodlivé. Největším vítězstvím Židů je to, že mají svoji krajinu a že se zařadili mezi normální národy naší planety.“²²

Smysl svého psaní, názory, domněnky, mravní i tvůrčí principy a přístup k životu Lustig objasňuje také ve vzpomínkách *Eseje* (2001), *Okamžiky – Arnošt Lustig vzpomíná na Otu Pavla* (2003), a četných rozhovorech, vydaných i v knižní podobě: *Dobrý den, pane Lustig* (1999), *Odpovědi* (2003), *3 x 18* (2002), *Zpověď* (2009).

---

²² MIKULÁŠEK, A. a kol. *Literatura s hvězdou Davidovou*. Praha: Votobia, 1998, s 238.

3. DĚTSKÝ HRDINA JAKO LITERÁRNÍ POSTAVA

V této kapitole se budeme věnovat vymezení pojmu literární postava, přiblížíme různé pohledy na její klasifikaci, poté rozebereme pojetí dětského hrdiny v literatuře Arnošta Lustiga a vysvětlíme, proč tento spisovatel o dětech vlastně píše.

Teorie literární postavy

Vymezit pojmy, které se týkají poetiky postav, s nimiž se budeme setkávat v této práci, je více než užitečné. Příběh a postavy spolu neoddělitelně souvisí. Na výstavbě díla se totiž postavy podílí nemalou měrou a zároveň představují nezastupitelný element literárního díla, jenž je součástí všech jeho rovin a názorně představuje jejich propojenost. Odborníci nám pomohou se do této problematiky ponořit hlouběji: publikace Daniely Hodrové, Ladislavy Lederbuchové, Františka Vrtišky, Lubomíra Doležela a dalších.

Lubomír Doležel ve své knize uvádí, že postavy jsou určeny k funkci akční. Jako obyvatelé fikčního světa jsou schopny vykonávat akce, a tím se ve větší míře podílet na rozvoji děje. Druhá funkce postav je interpretační. Ta vyplývá z toho, že každá postava je samostatný subjekt, který zaujímá osobitý postoj k fikčnímu světu, jeho událostem, prostředím a zvláště k jiným postavám.²³

Rimmonová-Kenanová přebírá od E. M. Forstera klasifikací postav – tyto rozděluje na „ploché“ a „oblé“. Ploché postavy jsou pro nás lépe zapamatovatelné, neboli se jejich charakter příliš nemění, vlastnosti zůstávají omezené, neprochází vývojem. Naproti tomu postavy oblé jsou bohaté na vlastnosti, které se v průběhu děje rozvíjí a jejich psychologie je výrazně zpracovaná.²⁴

Uspořádání postav je tvořeno vnější podobou, vnitřními představami, komentářem vypravěče, pronesenou řečí a stanoviskem druhých osob. Tyto výrazové prostředky ale nebývají užity rovnoměrně. Umožňují však vnímat postavu z několika pohledů. František Všeticka rozlišuje literární postavy v soudobé naratologii následovně: *deus ex machina*, postava mytizovaná, mysteriózní, svorníková, osudová, postmortální, metascénní, mimoscénní, anticipační, klíčová, rámuje a pomocná. Pro analýzy próz Arnošta Lustiga

²³ DOLEŽEL, L. *Narativní způsoby v české literatuře*. Praha: Československý spisovatel, s. 11.

²⁴ RIMMONOVÁ-KENANOVÁ, S. *Poetika vyprávění*. Brno: Host, 2001, s. 45.

využijeme charakteristiky postav osudových – které ovlivňují život osob dalších a zasahují tak do jejich dalšího vývoje, ale i postav mimoscéních, klíčových a rámujeících.²⁵

Všetička dále uvádí, že určité skupiny postav představují tzv. konfiguraci, což definuje jako skupinu postav v literárním díle založenou na vztahu milostném či charakterovém. Tzv. figurální dvojice tvoří nejjednodušší způsob konfigurace. Tato dvojice se vzájemně doplňuje, jedna bez druhé nemůže existovat, je spjata láskou, závislostí i nenávisť.²⁶

V literatuře, zabývající se tématikou holocaustu, se setkáváme s postavami, které se ocitají v mezních krizových situacích. Na pokraji sil a smrti se ocitají jak oni sami, tak také jejich rodiny, kamarádi a lásky a je velmi obtížné zachovat si v takovýchto extrémních podmínkách lidskou tvář, ideály a mravné hodnoty. Tito hrdinové však nejsou hrdinové v pravém slova smyslu, jelikož za jejich činy se neskrývá touha po slávě, ale po spravedlnosti. Takové postavy bychom spíše označily za antihrdiny.

Na antihrdinu ale nenazíráme jako na opak hrdiny, ale jako na specifický typ hrdiny. Antihrdina se přibližuje více obyčejnému člověku, jenž má jak kladné, tak i záporné vlastnosti, což může literární text učinit autentičtější. Antihrdina nebojuje jen se světem plným násilí a utrpení, nýbrž také sám se sebou, především se svým nitrem, svými myšlenkami a duševními pochody. Je to ale nerovný souboj, který většinou nemá vítěze. Tato postava se pak postupně stává středem čtenářovy pozornosti, až se z ní nakonec vyvíjí hlavní postava. Tato postava „[...] není postavou zápasící, ale mnohem častěji postavou cítící, reflektující, existující“, pro kterou „jsou charakteristické následující stavy a pocity: nemoc (šílenství), umírání, úzkost, osamělost, bezdomoví, nuda, hnus, odcizení, lhostejnost, pocit viny (nevědomé, neznámé), trapnosti, jinakosti, rozdvojení, neporozumění sobě i světu.“²⁷

Funkci protagonisty mohou plnit i postavy dvě nebo tzv. kolektivní hrdina – několik pro utváření příběhu fabule relativně stejně důležitých postav, většinou v literatuře pro děti, nebo v příběhu seriálovém, kdy se role protagonisty ujímá v každém dílu jiná postava kolektivu.²⁸

Některé z těchto charakteristik pak můžeme označit za povahové rysy našich hrdinů, vlastním rozbořem těchto postav se budeme zabývat v kapitole 5.

---

²⁵ VŠETIČKA, F. *Tektonika textu*. Olomouc: Votobia, 2001, s. 37-38.

²⁶ VŠETIČKA, F. *Podoby prózy*. Olomouc: Votobia, 1997, s. 43.

²⁷ HODROVÁ, D. *...na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 525.

²⁸ LEDERBUCHOVÁ L. Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie. Jihočany: H & H, 2002, s. 257.

Pojem dětský hrdina v literatuře Arnošta Lustiga

Arnošt Lustig píše často o dětech, které se staly oběťmi holocaustu. Píše o nich s nevídanou intenzitou, empatií a důvěryhodností. Jeho hrdinové jsou povětšinou chudí, odtrhnutí od rodiny – ne-li už sirotky, odkázáni sami na sebe. Jsou předčasně donuceni dospět a postarat se o sebe. Tyto děti musí pohlédnout smrti do očí mnohem dříve, než by to bylo nutné. Mnohdy mají mnohem větší důstojnost a odvahu, než leckterý dospělý člověk v jejich okolí. Mnohdy se vzepřou svému osudu a konají činy, které jim zachrání život, nebo je o něj připraví. Ona autentičnost, se kterou Lustig líčí vyhlazování Židů, je nejvíce krutá právě s ohledem na děti a jejich život v koncentračním táboře. Děti jsou totiž bezbranné, bezmocné a neschopné se jakkoliv bránit, což ale Lustigovi hrdinové leckdy vyvracejí. Proto jsou Lustigova díla s dětmi jako hlavními hrdiny tak zasahující.

Na četné otázky, proč si Lustig vybírá jako hlavní hrdiny mladé lidi a děti, odpovídá:

„V lágrech mě nejvíce udivovala surovost Němců k dětem. Za prvé jsem byl sám dítě. Chápu, že třeba zabili mého otce, člověka ve vojenském věku, jejich nepřítel. To bylo kdo s koho, i když to byl zbabělý souboj, protože neměl zbraně, kterými by se mohl bránit. Když zabíjeli muže ve vojenském věku, pochopil jsem to. Byla to krutost. Jak zabíjeli děti, jsem nikdy nepochopil. Děti jsou bezmocné. Viděl jsem cikánské děti v Osvětimi, které se zahrabaly do země, protože tu noc, kdy my jsme přišli – aby udělali místo pro nás - , zaplynovali čtrnáct tisíc cikánů a některá cikánata se zahrabala do země. Pak na nás házeli kamení, mysleli, že jsme to zavinili. Odnesl jsem si z těch lágrů lítost k dětem. Taky jsem dětem rozuměl nejvíce, protože jsem byl sám dítě. Pokud člověk píše, nemůže prakticky psát o ničem jiném, než o tom, co bytostně prožil, co je naprostá pravda, nebo z čeho odhalil největší plochu pravdy, protože celou pravdu stejně nikdy neodhalíme. Proto píšu o dětech. I proto, že když člověk píše, musí psát, jakoby se všechno stalo poprvé. Co se stane poprvé je nejintenzivnější, nejzajímavější. Tak píšu o dětech.“²⁹

---

²⁹ LUSTIG, A. *Dobrý den, pane Lustig (Myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, s. 157.

Již v roce 1957 ve svém díle *Démanty noci* píše příběhy s nejedním dětským hrdinou, které jsou podtrhnuty vlastní zkušeností autora. Ve sbírce *Noc a naděje* se již objevují dokonale vykreslené charaktery hrdinů – dětí - v koncentračním táboře, především sbírka *Tma nemá stín* zachycuje povahové rysy chlapců nejvýše dokonale a přesně při pokusu o útěk z transportu do Osvětimi, jejich myšlenkové pochody i mnohdy dospělé uvažování. Této knize se budeme blíže věnovat v páté kapitole této diplomové práce.

Novela *Můj známý Vily Feld* se retrospektivně vrací do sirotčince, kde hlavní hrdina Jindřich Kraus byl nucen pobývat a trávit tam tak svoje dětství, až následně dospěje a setkává se znovu s Vily Feldem. Strídající se pocit provinění, nenávisť, láska a obdiv jsou červenou nití tohoto příběhu. Zde se nám naskytuje zajímavý pohled retrospektivních vhledů do dětství hlavního hrdiny.

Hořká vůni mandlí je kniha skládající se ze čtyř povídek, jeden z hrdinů – malý chlapec přežil koncentrační tábor a při návratu se v něm odehrává dilema – pomsta nebo odpuštění?

Sbírka *Kamarádi* potom pojednává o životě party židovských kluků v pražském sirotčinci, jejich setkání s realitou, válkou, láskou. Kniha má silný erotický podtext. Této knize se také budeme věnovat blíže v páté kapitole.

Lustigova další próza, pojednávající o osudu malého židovského chlapce Ludvíčka – *Zloděj kufří* - poutavě vypráví o životě Ludvíka Adlera v koncentračním táboře, jeho způsobem obživy a kamarádství s malou židovkou Markétkou. Blíže o této knize viz kapitola 5.

Pojetí dítěte jako hrdiny v literatuře, která není přímo určena dětem, je poněkud neobvyklé, ne však vylučující se. Lustig ztvárňuje své dětské hrdiny velmi realisticky a objektivně - se všemi dobrými i špatnými charakterovými vlastnostmi, s dětským uvažováním i jednáním. Dokáže velmi obratně vykreslit onu násilnou transformaci dětského myšlení na myšlení dospělého člověka, která je však velmi předčasná a snad i nežádoucí pro další vývoj dítěte. Lustig si snad vybírá dětského hrdinu právě proto, že sám byl ještě dítě, když byl převezen do Terezína, díky čemuž se dokáže lehce vcítit do světa dítěte, uvězněného v koncentračním táboře.

„Štěstí bylo žít. Ještě jsem to nevěděl. Něco ve mně to ale cítilo. Jakési kódy. Dítě je přijímá jinými anténami. Hrát s tatínkem mariáš bylo štěstí. Chodit s ním na hřbitov, dát kamínek nebo kytičku na hrob jeho maminky nebo otce Ferdinanda, který se upil, údajně. Ví kluk, jaké je to štěstí jít večer spát a ráno se probudit do nového, slibujícího dne? (Tenkrát se mi zdálo, že štěstí je nemít umyté nohy a aby tatínek zapomněl na pravidelnou kontrolu.)

Slyšet hlas maminky a sestry. Všechny živé, protože brzy už to takové nemusí být. A nebude. Žít na plné pecky jako největší letadlo světa a letět na všechny čtyři Bukovské motory.“³⁰

Lustigovi dětští hrdinové jsou většinou „malí dospělí“, kteří si svou důstojnost, odvahu a cit pro spravedlnost zachovávají i v mezních situacích svého života- jako byl pobyt v koncentračním táboře. Nejsou to ale žádní typičtí kladní hrdinové - jsou to zlodějíčci, lháři, rošťáci, mnohdy vypočítaví a sobečtí – bez toho by ale v lágru nejspíš přežít nemohli.

Valná většina hrdinů Arnošta Lustiga se také setkává poprvé s láskou a jejím tělesným vyústěním, děti se stávají pomalu dospělými při zakoušení těchto erotických experimentů, v každém případě je to ale přirozený vývoj lidského bytí a fungování ve společnosti. Tyto zkušenosti jsou pro ně také zpestřením života, ale za takovýchto podmínek je to poslední radost, která ale mizí s vyhasínající duší mladého člověka. V Lustigových románech vidíme snahu otců zasvětit syny naposledy do tajemství ženy a erotiky, protože co by to byl za muže – i když náctiletý – kdyby zemřel a neochutnal „teplo ženy“, jak píše autobiograficky sám Lustig ve svém románu *Zloděj kufříů*.

Lustigův člověk v houfu je jakýmsi negativem „kladného hrdiny“. „Kladný hrdina“ se nosil nad zástupem, aby vynikly jeho vlastnosti vzorného příslušníka kolektivu. „Malý mužík“ zapadá bez slávy, ale pak - proti očekávání, bez vlastní vůle a ke svému zděšení, je jiný než zástup. A jestli reprezentuje nějaký kolektiv, pak tedy velice velký, až tak velký, jako dehtaný, bezradný, zoufající lidstvo. Ale reprezentuje něco i tenkrát, když se znovu staví na nohy, když obnovuje svoje lidství? Nezůstává toto pozvedání připsáno k tíži a nebezpečství člověku jednotlivému?³¹

Lustig nechává jakoby záměrně zaniknout vnější chování svých hrdinů, aby zvýraznil jejich vnitřní, mravní problematiku dění, jak přesněji píše Aleš Haman: „*Redukce uceleného příběhu na uzlovou situaci přinesla změnu v pojetí protagonisty. Jeho vnější konání bylo motivováno zevnitř, činností vůle v rozhodovacím aktu, jenž přinášel řešení konfliktu (problému). To počalo nabývat převahy nad vnějším chováním. Tuto změnu, jež se objevila již u Lustiga, potvrdila Friedova Časová tíseň.*“³²

---

³⁰ LUSTIG, A., CINGER, F. *3 x 18 (portréty a postřehy)*. Praha: Hak, 2002, s. 19.

³¹ SUCHOMEL, M. *Literatura z času krize. Šest pohledů na českou prózu 1958-67*. Brno: Atlantis, 1992, s. 28.

³² HAMAN, A. *Literatura v průsečíku pohledů*. Praha: Arsci, 2003, s.120.

4 VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE DÍTĚTE S PŘIHLÉDNUTÍM NA OSUD ŽIDOVSKÝCH DĚTÍ

„Děti nerozlišují svět dobra a zla, jejich světem je dětství, do kterého patří matka, otec, sourozenci, děti, laskaví lidé, zdravé prostředí, kde si mohou hrát, kde nemají hlad a žízeň, není jim zima, ani netrpí horkem – jejich svět je bezpečí, lásky, ochrany a míru. Děti nevědí o svých právech, děti nevědí nic o číslech...“³³

V této kapitole se budeme zabývat dětskou psychikou a jejími proměnami, což nám pomůže při vysvětlení pozdějšího chování a jednání dětských hrdinů ve vybraných dílech Arnošta Lustiga. Věkovou hranici dětí stanovíme jako starší školní věk, popř. počátek puberty. Dítě, které zažilo holocaust a všechny jeho následky, je jistě natolik traumatizované, že jen těžko nahlédneme do jeho nitra, v každém případě se ale pokusíme o shrnutí jeho duševních pochodů, sociálního citění, fyziologických proměn, které s tím úzce souvisí, ale i možnými následnými poruchami a deprivacemi. K prohloubení se do tohoto problému nám posloužili publikace Zdeňka Matějky, Marie Vágnerové a dalších.

V případě dětí, které se narodily do židovských rodin, toto platí několikanásobně. Nevybrali si židovskou příslušnost, jakož si nezasloužili ani osud, který jim byl přichystán. Absurdita nacistického řádění je na dětských osudech více než zřetelná.

---

³³ BRTNÍKOVÁ, M. *Dítě a jeho svět*. Praha: Horizont, 1979, s. 12.

4.1 Vývoj emočních projevů jedince

Zřejmě tak, jak postupoval citový vývoj člověka v průběhu věků, tak se vyvíjel i jeho vnější projev a umožňoval příslušníkům lidského rodu dokonalejší společenskou komunikaci. Jeden člověk dává své prožívání najevo tak, aby je ten druhý mohl vnímat a rozumět mu. Tímto způsobem sdělujeme jeden druhému nejenom zlost a radost a podobné „velké“ city, ale i tak jemné a společensky důležité věci jako je lítost, něžnost, soucit, soustrast, sympatie, podpora, sexuální nabídka, svádění atp. Vnější vyjádření emocí má u člověka od narození významnou komunikační funkci. Emocionální výraz je tím komunikačním prostředkem, kterým dítě poměrně dlouho sděluje bezprostřednímu sociálnímu prostředí stav uspokojení svých potřeb, své stavy a později i potřebu interakce s dospělými.³⁴

Emocionální složka jedince při pobytu v koncentračním táboře trpí více, než fyzická. Jedinec ze začátku pobytu v těchto hrůzných podmínkách trpí, pláče a trápí se, ale postupem času otupí. Emocionální složka se již neprojevuje v takovém měřítku, jako jiné. Přirozený strach o svůj život zde snad zcela vyprchá až do smíření se se smrtí, někdy i přáním vlastní smrti. Přirozený pud sebezáchovy se ztrácí v beznaději na jakoukoliv změnu jejich osudu. Snad jen strach o své nejbližší zůstává a je tak panický a zasahující, že se z toho jedinec velmi špatně vzpamatovává, i když jejich rodina přežije. Samotná ztráta nejbližších potom může vést k jedincovu přání své vlastní smrti. Zvláště pro dítě je toto setkání se smrtí natolik nepřirozené a hrůzostrašné, že jej negativně ovlivní na celý život. Děti jsou na tomto světě velmi krátce, aby musely pomýšlet na smrt.

Pro správný emocionální vývoj je také důležitý život v harmonické rodině, citová vazba na rodiče a pravidelná dávka pozitivních emocí. Také první lásky a zamilovanost hrají ve vývoji dítěte velkou roli. V dospělosti člověk často vzpomíná na tyto většinou pozitivní zážitky, které jsou emocionálně na velmi vysoké úrovni, zvláště pro pubertálního jedince. Období zamilovanosti je pro nás jednou z nejkrásnějších částí lidského života.

„Že se jedná o výjimečný stav, o tom není pochyb. Při vzájemném zamilování se se jedná o narcistické splývání představy sama sebe se svou vlastní ideální představou i ideální představou druhého. Co to znamená? Když je totiž člověk milován, představuje si, že je

---

³⁴ WEDLICOVÁ, I., HEŘMANOVÁ, V. Kapitoly z vývojové psychologie. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, 2008, s. 60.

druhým naprosto přijímán a obdivován, konečně mu někdo plně rozumí a vše na něm miluje, a tak si on připadá báječný.“³⁵

Pro dospívajícího jedince, navíc v tak extrémních podmínkách jako je koncentrační tábor nebo sirotčinec, je tento pocit zvláště důležitý a snad i jediným smyslem života. Ztráta své vlastní rodiny potom zapříčiní, že se dospívající dítě na milovanou osobu ještě více upne a jeho cit k ní je ještě silnější.

Také vztah k vrstevníkům zasahuje emoční složku jedince. Jak uvádí Marie Vágnerová, představují pro děti středního školního věku vrstevníci jakousi emoční oporu, hned vedle rodičů:

„Sdílení emocí s vrstevníky je snazší, protože jsou na stejné vývojové úrovni, chápou stejným způsobem, prožívají podobné problémy a obdobně je interpretují. Dospělí jsou na jiné úrovni, emoční i rozumové. Konflikty mezi vrstevníky často vyplývají z toho, že jednotlivé děti prožívají a hodnotí situaci jinak. Zkušenost zpětné vazby může sloužit jako korekce emočního reagování i interpretace jeho významu.“³⁶

---

³⁵ PONTICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství*. Praha: Triton, 2004, s. 10.

³⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie 1*. Praha: Karolinum, 2005, s.

4.2 Kognitivní vývoj v průběhu dětství

Dítě prožívá své okolí v těsném spojení se svými přáními a tužbami. Desetiletý hoch je o tento živý kontakt se světem vnitřních prožitků poněkud ochuzen převahou orientace na bezprostřední reálné jevy. Racionálně nahlížený „svět“ a zažívané tendence vlastního „já“ jsou mu již dvěma oddělenými obsahy vědomí. Jedno je předmětem spíše školního vzdělávání a druhé kultivace.³⁷

Dítě postupně získává větší rozhled a s tím spojený cit pro kritičnost. To souvisí s narůstající frekvencí stížností na nespravedlnost, kterou děti pociťují velmi negativně. Všechny křivdy, které jsou na nich páčány, zanechají v dítěti nesmazatelný a negativní otisk. Duševní vývoj dítěte spěje také k dovršení úrovně myšlenkových operací. Dítě v tomto období získává nové znalosti, vědomosti a probouzejí se v něm schopnosti. Rozumová a pohybová vyspělost, spolu se změnami názoru na vlastní osobu, přispívá také na výběr zájmových činností.

Velmi zajímavé je pro děti téma smrti. Je velmi žádoucí, aby rodiče s dětmi mluvili o smrti velmi citlivě. Úzkostlivé děti ji totiž mohou prožívat až nad míru a trpět strachem o své rodiče. V koncentračním táboře se dítě setkává se smrtí každodenně a to velmi nepřírodným a krutým způsobem.

Jak píše Radka Michalčáková, děti si začínají uvědomovat strach ze smrti kolem devátého až desátého roku života : *„Toto zdánlivě pozdní načasování souvisí s postupností vývoje konceptu smrti. V souvislosti s celkovým vyráním organismu a zejména pak s vývojem kognitivních schopností, které dítěti umožňují již dobře rozlišovat mezi vzpomínkou a fantazií, pracovat v obecném kontextu s abstraktními pojmy apod., dochází v tomto období k plnému pochopení pojmu smrti.“*³⁸

Teprve v 11-12 letech začne většina dětí pronikat hlouběji do podstaty mravního hodnocení a začíná brát v úvahu i vnitřní motivy posuzovaného jednání. Dosažená úroveň hodnotových a motivačních struktur i znakově-požitkové orientace neumožňuje dosud dětem adekvátní posouzení složitějších stránek reality, v mnoha oblastech ještě nepronikají pod povrch jevů. I přijímané vzory mají charakter průzračných hrdinů oblíbených romanticko-dobrodružných příběhů. Dosažená úroveň jak poznávacích,

³⁷ ČAČKA, O. Psychologie dítěte. Tišnov: SURSUM, 1997, s. 72.

³⁸ MICHALČÁKOVÁ, R. Strachy v období adolescence. Brno: Barrister & Principal, 2007, s. 44.

tak prožitkově-řídících funkcí, spolu se silnou sdružovací tendencí, tvoří nejlepší základnu onomu dosud relativně bezstarostnému „pravému dětskému věku“.³⁹

Tento bezstarostný svět děti ale ztrácejí s překročením hranice koncentračního tábora. Nedokážou si snad uvědomit, o co se přesně jedná, ale mnohé z nich se mohou lépe a rychleji adaptovat do tohoto prostředí, než dospělý jedinec, i když cítí onu neskutečnou nespravedlnost a krutost světa vůči nim.

---

³⁹ ČAČKA, O. Psychologie dítěte. Tišnov: SURSUM, 1997, s. 99.

4.3 Pohlavní identita

S nástupem pohlavního zrání dochází k vývoji pohlavní identity (začíná již od 4. roku), která se také projevuje tím, že děti upřednostňují spolužáky stejného pohlaví, či se jeví stud za svou nahotu. Střední školní věk je důležitý k převzetí plné sociální role svého pohlaví. V tomto období dochází k vytvoření tzv. ženské a mužské identity, k vytvoření vědomí vlastního „já“ podle pohlavní příslušnosti a poznání vlastní společenské hodnoty v sociálním prostředí. Děti si uvědomují svou mužskou či ženskou roli a všechny rozdíly, které z ní vyplývají, nejen na úrovni biologické, ale i sociální. Objevují se i první projevy chování, které lze označit jako rodičovské. Děti středního školního věku se dokážou k malým dětem chovat pečovatelsky, rodičovsky, přestože se to neučily a nikdo jim to nevysvětloval, jak to mají dělat. Týká se to dívek, ale i chlapců.⁴⁰

„Jako zcela nová kvalita se však objevuje schopnost se zamilovat. Doba prvního zamilování je ovlivněna 'biologickými hodinami', které jsou ve většině případů koordinovány s hormonální pubertou.“⁴¹

Vývoj sexuálního chování totiž úzce souvisí s rozvojem sexuálních emocí, k čemuž dochází především v období puberty a adolescence. Zamilovanost se tu rozvíjí na podkladu erotického fascinování opačného pohlaví. Schopnost mít dlouhodobý milostný vztah a žít v páru, stálost citových vztahů a zájem o partnera a jeho blaho se však teprve formuje a jedinec se učí své sexuální roli.

„Sexuální role je vnějším projevem pohlavní identity. I když se na jejím utváření podílí i konstituční faktory, rozhodující jsou zde kulturně - společenské vlivy, zprostředkované především rodinou. Právě rodiče jsou pro dítě hlavními identifikačními figurami, důležitými pro rozvoj adekvátních vzorců chování i postojů k druhému pohlaví. Ve školním věku se k rodičovskému vlivu na utváření pohlavní role připojuje i vliv vrstevnických skupin a jiné kulturně-společenské vlivy (škola, média apod.).“⁴²

Pro dítě je pohlavní vývoj velmi citlivým tématem a také děti silně prožívají jeho předčasný nebo pozdní nástup. Děti se navzájem srovnávají, a pokud se některé z nich vymyká jakýmkoliv způsobem (příliš vyvinutá hrud' nebo naopak opožděný růst prsou je u

---

⁴⁰ WEDLICOVÁ, I., HEŘMANOVÁ, V. *Kapitoly z vývojové psychologie*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, 2008, s. 81.

⁴¹ RABOCH, J. *Očima sexuologa*. Praha: Avicentrum, 1988, s. 27.

⁴² ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada, 1995, s. 192.

dívek velmi stresujícím faktorem), může to vést ke stresu, ba až psychickým deprivacím. Také různá chronická onemocnění, nadměrný stres, strádání, ale i nepřiměřená fyzická zátěž může vést k opoždění puberty. Mírná obezita souvisí s dřívějším nástupem menstruace, u podvyživených nebo velmi hubených dívek bývá menarche často opožděná. Její zpoždění je spojeno s citovým strádáním a psychickou deprivací, neuspokojením potřeby lásky a jistoty. Celé pohlavní zrání dítěte, uvězněném v koncentračním táboře, je velmi silně narušeno a ovlivní další vývoj a vztah k sexuálnímu životu, svému tělu a vnímání sebe sama.

4.4 Proměny společenského citění v dětství (sociologie a dítě)

„Děti se rodí do světa, který si nevybírají, rodí se do rodin, které jsou jim dány, i do společnosti, která je přijímá za své členy. Mají za sebou devítiměsíční vývoj v těle matky a před sebou dlouhý vývoj dalšího života. Děti se narodí a nevědí, jaký bude jejich život, jsou závislé a zcela odkázané na dospělé lidi a na to, jaké podmínky pro další život jim připraví.“⁴³

Základem prvotní a všeobecné adaptace dítěte k prostředí je jeho citová vazba na rodiče. Dítě pravděpodobně nemůže být dobře připraveno pro život výlučně jen výchovou ve velkém kolektivu - tj. přímo, bez předchozí přípravy (nebo současné výchovy) v malé intimní skupině, která má charakteristické rysy rodiny. Absence uspokojivého citového vztahu může vést u dítěte ke ztrátě jistoty, umocnění neklidu a později pak k citové nestálosti, lhostejnosti až špatné sociální adaptibilitě.⁴⁴

Brohm a kol. uvádí tuto funkci rodiny: *„Rodina má zajistit dítěti vědomí bezpečí a jistotu rodičovské náklonnosti a lásky, což jsou nejdůležitější činitele v rozvoji jeho citového života. V rodině dítě nejen získává první poznatky o okolním světě, poznává první nutná omezení, setkávání se s první autoritou, ale uskutečňuje se tu i první stupeň socializace dítěte. Jaký poměr se vytvoří mezi dítětem a jeho rodiči, takový bude i jeho poměr k ostatním lidem, k lidské společnosti.“⁴⁵*

Vladimír Smékal společně s dvěma dalšími autory zmiňuje ve své knize, že významným činitelem utváření identity v rámci rodiny i širší společnosti je rodinná historie a generacemi předávané tradice.⁴⁶

Právě židovské rodiny na svých tradicích lpí výrazněji než ostatní, děti jsou silně ovlivňovány způsobem života, návyky a tradicemi, což jim poskytuje pocit sounáležitosti k rodině a pěstuje v nich úctu k těmto zvykům.

---

⁴³ BRTNÍKOVÁ, M. *Dítě a jeho svět*. Praha: Horizont, 1979, s. 11.

⁴⁴ WEDLICHOVÁ, I., HEŘMANOVÁ, V. *Kapitoly z vývojové psychologie*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, 2008, s. 61.

⁴⁵ BROHM, F. A KOL. *Duševní vývoj dítěte a jeho poruch: Příručka pro dětské lékaře..* Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1957, s.

⁴⁶ SMÉKAL, V. A KOL. *Dítě na prahu dopívání*. Brno: Barrister & Principal, 2004, s

Dítě však má zvláště během puberty silnou tendenci se od rodičů odlišit, tudíž může tíhnout i k negativním identifikacím s protikladem toho, jací jsou rodiče, s tím, co rodiče nežijí a co odmítají.⁴⁷

V takovém případě může dítě tíhnout ke svým přátelům, hledat mezi nimi své vzory, objekty úcty a lásky. Přátelé mají nezastupitelnou roli, ve které se vyvíjí jiná osobnost dítěte, než taková, která se projevuje v uzavřeném rodinném kruhu.

Dětská přátelství vznikají na podkladě povahových vlastností. Přátelství zatím nebývají hluboká, ale už to, že vznikají, mají na dítě pozitivní vliv. Často tato přátelství bývají krátká a přechodná, přesto si jistě dokážeme i dospělosti vybavit kamarády z našeho dětství. Starší chlapci a děvčata jsou pro mladší děti velmi zajímavým a imponujícím elementem. Takovými přátelstvími dosahují i vyššího sociálního statusu mezi ostatními dětmi. Nejvyššího významu však dosahují přátelství v době prepubertální a pubertální, kdy nastává právě ono výše zmíněné odcizení mezi rodiči a dětmi.

Mezi jednotlivými členy rodiny, ale i kamarády a lidmi, kteří nás obklopují, dochází k interakci. Existují různé psychologické důvody, které nás vedou k tomu, navazovat vztahy, díky kterým vznikají rozličné interakce. Sexualita nás vede k tomu, abychom navazovali vztah s opačným pohlavím a rozvíjeli erotické interakce, existují interakce mezi spoluzaměstnanci, spoluvězni, nadřízenými a podřízenými. Lidé, s kterými jsme v kontaktu, nás do jisté míry ovlivňují.

M. Argyle (1967) uvádí tyto hlavní motivy interpersonálního chování:

- **Nesociální popudy** – potřeba jídla, spánku
- **Závislost** – hledání pomoci, uznání, ochrany a vedení od lidí s pozicí síly a moci
- **Afiliace** – potřeba fyzické blízkosti druhé osoby, potřeba být milován, přijímán
- **Dominance** – potřeba řídit, určovat úkoly, být uctíván skupinou a mít vedoucí postavení
- **Sexus** – potřeba mít tělesný styk a intimní vztahy s osobami druhého pohlaví
- **Agrese** – útočit na jiné fyzicky i verbálně, poškozovat je a omezovat

---

⁴⁷ PONTICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství*. Praha: Triton, 2004, s. 26.

• **Sebeocenení a ego-identita** – získávat od druhých potvrzení vlastní vysoké hodnoty a zakoušet kongruenci jejich chování s obrazem, který si jedinec vytvořil sám o sobě samém.

Všechny tyto motivy chování můžeme spatřovat jak v jednání dětí, tak také jejich rodičů, přátel a v neposlední řadě v konání nacistů.

K velmi zajímavé interakci dochází ve vztahu otec – syn. Jak se dozvíme v dalších kapitolách zabývajících se rozborem děl Arnošta Lustiga, není tento vztah vždy jednoduchý.

Vztah otce a dítěte je poněkud komplikovanější, pokud otec neplní funkce, které mu jako rodiči přirozeně vyplývají: *„Většina dětí je na své rodiče pyšná, jsou hrdy na svého otce a na to, co v životě vykonal. Jsou však děti, které o svém otci nemohou mluvit s obdivem, jsou děti, které kryjí přestupky svého otce i jeho slabosti, jsou děti, které se za svého otce stydí, a jsou děti, které o svém otci nerady slyší. Jsou to ty děti, které byly otcem a jeho postojem zklamány, které nepoznaly otcovskou lásku, péči, ale poznávaly jeho slabosti, jsou to ty děti, které spíše poznaly otcovy rány, než pohlazení.“*⁴⁸

Ve společnosti je ale potřeba i dítě připravit na střetnutí s možným zlem. Pro dítě by bylo jen škodlivé, kdyby bralo svět přehnaně idealisticky. Přesto by si ale pro svůj zdravý vývoj mělo ponechat imaginativně-emotivní přesvědčení, že spravedlnost je všudypřítomná a zlo na světě nevyhraje, takže tuto negativní součást života musíme zprostředkovávat jen velmi opatrně.

Tyto pro většinu dětí stabilní jistoty ztrácí dítě již při transportu. Je násilně odtrženo od členů rodiny a odkázáno samo na sebe. V tak útlém věku nemůže rozumět ničemu z toho, proč se toto děje zrovna jemu a proč by mělo trpět pocity méněcennosti.

---

⁴⁸ BRTNÍKOVÁ, M. *Dítě a jeho svět*. Praha: Horizont, 1979, s. 59.

4.5 Psychické deprivace a dětské duševní potíže jako následek života v zátěžových podmínkách

Svět nebyl k dětem vždy příliš vstřícný a nespátkoval v nich vždy takové bohatství, jako spatřujeme dnes. Děti se staly oběťmi různých rituálů, pomst, ve starověku byla děvčátka zabíjena hned po narození kvůli nevhodnému pohlaví, děti byly obětovány bohům. Dnes jsou děti v moderní společnosti to nejcennější a nejvzácnější, i když stále dochází k násilí na dětech, jejich týrání, sexuálnímu zneužívání, odkládání apod.

Zdeněk Matějček v souvislosti s násilím na dětech uvádí: „...*Nejsme však zajisté daleko od pravdy, když mentalitu nadřazenosti a současně strachu, pomsty a nenávisti spatřujeme v ideologických základech vyhlazovacích koncentračních táborů, plynových komor a jiných hrůz druhé světové války, jež postihly miliony dětí, stejně jako v stalinských čistkách, hladomoru na Ukrajině, sovětském Gulagu, deportacích Tatarů, Litevců a jiných národů na Sibiř aj. A vidíme ji ovšem i v tzv. etnických čistkách a jiných praktikách válek zcela současných.*“⁴⁹

Psychické deprivace a duševní poruchy

Psychická deprivace bývá definována jako psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu. (Langmeier, Matějček, 1974)

„*Tak, jako jsou základní potřeby biologické, které musí být plně uspokojeny, aby malé dítě mohlo přežít, (teplo, potrava, ochrana před nebezpečím atd.), jsou i základní potřeby psychické, které musí být od počátku v náležitě míře uspokojovány, má-li se dítě vyvíjet v osobnost psychicky zdravou a zdatnou.*“⁵⁰

Každý z nás potřebuje uspokojovat své potřeby. V rámci toho se setkáváme se spoustou překážek, které musíme překonat a díky čemuž se naše osobnost projeví výrazněji. Pokud jsou podmínky přiměřené, zraje naše osobnost přirozeně. Pokud jsme ale vystaveni extrémní zátěži, projeví se to na našem chování a myšlení a pocitech spíše negativně. Takovéto situace

⁴⁹ MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2005, s. 343.

⁵⁰ MATĚJČEK Z., DYTRYCH Z. *Děti, rodina, stres*. Praha: Galén, 1994, s 64.

jsou pro nás zátěžové. Zátěž ale na každého působí rozdílně – záleží na charakteru a vlastnostech jednotlivce. Každý jedinec ale vnímá zátěž jinak a tato hranice je velmi individuální. Záleží na temperamentu, toleranci, odolnosti vůči stresu, stabilitě osobnosti, sebehodnocení a sebepojetí, citovém zázemí a na vztazích s ostatními.

Ale nejen sám život v koncentračním táboře, ale i utrpení spojené s válkou – jako je ztráta rodičů, na dítě působí velmi negativně a mnohé z nich se z toho nikdy nevzpamatují. Jak už bylo řečeno v předchozích kapitolách, dítě si od 9 -11 let si již plně uvědomuje, co smrt znamená a nesmírně potom po rodině truchlí :

„ Symptomatologie truchlení je velmi pestrá, takže pro diagnostiku neposkytuje jednotné spolehlivé vodítko. Z dlouhého výčtu příznaků, které uvádějí jednotliví badatelé, jsou nejčastější: uzavřenost do sebe, sklleslost, apatie, nechutenství, vývojová rezignace, fobie různého druhu, neurotické obtíže, lpění na někom z dospělých, ale také předvádivé nebo provokativní chování, zdánlivě nesrovnatelné s prožívaným smutkem.“⁵¹

Podle Otty Čačky se duševní poruchy dělí do tří skupin⁵²:

1. přechodné odchylky od běžného chování
2. poruchy v užším slova smyslu vyvolané v určitém prostředí kombinací neuspokojivých podmínek a konstitučních faktorů
3. nemoci s charakteristickou etiopatigenezou a patologií, vyžadující hlavně odbornou lékařskou péči

Samozřejmě, že každé dítě zažívá přirozeně v kontaktu se svým prostředím řadu konfliktů, aniž to nějak ohrožuje jeho duševní rovnováhu. Mnohé konflikty jsou dokonce i významnými podněty pro akceleraci vývoje. Existuje však také řada projevů, které se jeví jako neobvyklé jen proto, že se o nich na veřejnosti příliš nehovoří. Psychologové považují za mnohem závažnější takové projevy, jako je samotářství, podezíravost, rozmrzelost, bojácnost, přecitlivělost, sklon ke smutku, ostýchavost, žárlivost aj., v jejichž pozadí jsou nejčastěji trvalejší nepříznivé faktory duševního napětí.⁵³

---

⁵¹ MATĚJČEK Z., DYTRYCH Z. *Děti, rodina, stres*. Praha: Galén, 1994, s. 104.

⁵² ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 2000, s. 102.

⁵³ ČAČKA, O. *Psychologie dítěte*. Tišnov: SURSUM, 1997, s. 126.

Pobyt v koncentračním táboře je pro dítě takovým destrukčním činidlem, že ho může trvale ovlivnit až po celý zbytek života. Tato otřesná zkušenost dítě zasáhne jak v jeho citové oblasti, tak i fyzicky a psychicky. Duševní a fyzické týránění tohoto druhu se odrazí na celém vývoji osobnosti. Navíc dítě, které je přirozeně závislé na svých rodičích, nemusí jejich ztrátu a přihlížení k jejich utrpení psychicky přijmout. Jak různá fyzická zranění, tak duševní a psychické poškození (duševní nemoci, neurózy, psychózy atd.) jsou důsledky pobytu v koncentračním táboře. Psychická stránka má totiž úzkou souvislost s organickou, na které se dříve nebo později projeví.

Nejčastější neurotické příznaky v dětství

- **Úzkosti a fobie:** přemrštěné úzkostné reakce na zevní podněty, doplněné i dalšími příznaky neurastenického syndromu, stejně jako různé předtuchy
- **Noční pomočování:** jako neurotický příznak bez organické příčiny se vyskytuje asi u 6% populace
- **Koktavost:** je nejčastěji posuzována jako forma dětské neurózy
- **Mutismus:** je psychogenní a přechodný stav utlumení řečových projevů, dítě přestává hovořit buď postupně, nebo náhle, obvykle nejprve s cizími, pak i s kamarády a rodiči
- **Tiky:** jsou mimovolně opakované neúčelné pohyby různých svalových skupin (mrkání, škrábání, vrtění částí těla, někdy bývají i verbální, popř. se i „ritualizují“ atp.), které nemizí ani ve spánku

Mohlo by se však stát, že tyto „neurotické příznaky“ dětí by mohly být jen dílem nedokonalosti či neprocvičenosti, před ukvapeným stanovením diagnózy je tedy žádoucí se vždy nejprve poradit s odborníky.

Dalším problémem, který vyplývá z hrůz prožitých ve válce, je dětský sebevražedný sklon. Pro rozvoj suicidálního jednání se může stát určující smrt či ztráta jednoho z rodičů nebo i jiné blízké osoby během prvních 15 let života jedince. V koncentračním táboře byla sebevražda mnohdy jediným východiskem, jak uniknout utrpení. Přesto je dětská sebevražda stále ne zcela probádaným jevem, kterým se zabývají odborníci již staletí.

5 ANALÝZA VYBRANÝCH DĚL

V této kapitole se budeme věnovat praktickému rozboru tří děl Arnošta Lustiga – Zloděj kufrů, Kamarádi a Démanty noci. V poslední sbírce jsme vybrali dvě – podle nás stěžejní – povídky, u nichž provedeme analýzu. Analýza všech tří děl bude probíhat s největší pozorností na dětského hrdinu v těchto prózách, budeme se věnovat jak obsahové, tak jazykové a kompoziční stránce díla.

Každému dílu přísluší jedna podkapitola, která se ještě dělí na další 4 podkapitoly – geneze díla, obsah, samotná analýza díla a dětský hrdina ve vybraném díle. V genezi díla shrneme základní údaje o díle, popř. doplníme autorův komentář k této publikaci. Obsah díla se zabývá samotným příběhem, sledem událostí a mnohdy i retrospektivními zážitky hlavních hrdinů. Tato podkapitola je často doplněna úryvky z textu, které doplňují, nebo stvrzují zmíněnou událost v textu. V analýze díla se budeme věnovat kompozici díla, jazykové stránce, nastíníme skryté významy, motivy, metafory a další útvary, které se v jednotlivých dílech vyskytují. Analýza díla je také často podtrhnuta úryvky z textu. V podkapitole zabývající se dětským hrdinou shrneme a rozebereme chování dětských hrdinů a motivy k tomuto chování, přičemž bereme ohled na dětskou vývojovou psychologii a vzorce určitého lidského chování.

5.1 Zloděj kufrů

5.1.1 Ke genezi prózy Zloděj kufrů

Povídka Zloděj kufrů vyšla nedlouho po autorově obdržení literární ceny Franze Kafky roku 2008, čímž na ni byly uvaleny snad až příliš vysoké nároky, které bohužel nenaplnila. Oč je větší očekávání, o to více zasahující je zklamání. My zkusíme v této kapitole proniknout pod povrch této knihy a najít jak její pozitiva, tak související negativa. Zloděje kufrů vydalo nakladatelství Odeon v roce 2008, na trh je uvedena tato kniha ve svém prvním vydání. Nástin tohoto příběhu již autor zpracoval pod názvem Ludvíček der Vierteljude a je součástí spisů, které nyní publikuje Mladá fronta v souboru *Deštivé odpoledne*. Lustig tento příběh – jak je mu již zvykem – přepracoval, rozšířil a pasoval na plnohodnotnou knihu.

5.1.2 Obsah díla

Děj prózy je zasazen do prostředí ghetta Terezín. Malý Ludvíček Adler, ještě ani ne 14-ti letý chlapec a čtvrtinový žid je do ghetta deportován z židovského sirotčince v Praze a nyní se zde obratně živí různými pracemi. Přes vození mrtvol a zametání ulic až po nošení kufrů a následovně jejich vykrádáním, nebere si však, co nepotřebuje. Ludvíček nebere chudým to málo, co mají, ale bohaté okrádá zručně a neviditelně, snaží se tedy vždy odhadnout, komu kufr patří. Ukradené věci potom zručně mění za jídlo a jiné věci, které zrovna potřebuje. Ludvíček je v ghettu už dva roky a naučil se zde přežívat, všude má své spojence a kamarády a vzájemně si pomáhají, naučil se brát Terezín lehce.

Díky tomu, že je štíhlý- či spíše podvyživený, proklouzne lehce větrací šachtou do pekárny, kde krade chléb, který poté ale laskavě rozdělí mezi své nejbližší. Spoustu ukradeného zboží vyměňuje za maso s řezníkem Josefem Reinischem, „jedno varle delší“. Často pro něj krade knihy, po kterých Josef Reinisch touží. Shání ale i hezké věci pro Markétku Fischerovou, jeho 12-ti letou kamarádku, která do ghetta přišla se svou rodinou a se kterou se Ludvíček seznamuje v karanténě. Ta ale vykrádání kufrů považuje za amorální, kdežto Ludvíček bere vykrádání prakticky – v dešti a mrazu se bez bot ven prostě nedá jít. Cit pro spravedlnost ale Ludvíčkovi zůstává úměrný jeho věku, proč by také nebylo správné bohatým brát, aby přežil on a jeho nejbližší?

„Rozhodl se brát spravedlnost do svých rukou. Vykrádal kufry, které nosil nově příchozím, dostával mozoly a vytahoval si ručičky. Nikdo mu nemusel říkat, že i nosiči kufrů mají svou čest. Pásl po kožené letecké bundě, pokud možno s kapsami na zip. Skutečnému letci by ji nevzal. V tom pokládal Terezín za normální město. O to se starala Rada osvědčených židovských funkcionářů, pod německým dohledem, Rada starších, vedoucí bloků a místností, místní židovská pořádková policie Ghetto-Wache a její detektivní oddělení, židovské soudy s věznicí a dobrovolníci, v jeho případě i oddělení a vedoucí mládeže Jugendfürsorge.“⁵⁴

Z přátelství Ludvíčka a Markétky se postupně stává láska, kterou ale ještě neumějí pojmenovat, je to dětská láska, krásně naivní a nezkušená. Děti spolu vedou dlouhé rozhovory na různá témata – smrt, dobro, zlo, lež, štěstí atd. Ludvíček přinese Markétce prstýnek a cítí neskutečnou touhu se s ní zasnoubit, slíbit si, že si budou věrní a jednou se dokonce vezmou.

---

⁵⁴ LUSTIG, A. *Zloděj kufrů*. Plzeň: Odeon, 2008, s. 28.

Tuto „lásku“ chce Ludvíček zpečetit polibkem, který nakonec dostává před transportem do koncentračního tábora v Auschwitz-Birkenau.

„Ludvíček Adler, der Vierteljude, miloval, aniž to věděl. Neschopen vyjádřit to, potichu nebo nahlas, pro sebe nebo jako se vyhlásují věci. Směs zmatku a dojetí, zjihlosti. Miloval, jak milují děti. Nezralý to pochopit, schopen to cítit. Miloval navzdory okolnostem, které ho zároveň plnily neblahým tušením. Blízko, víc a silněji, než to dokázal pochopit.“⁵⁵

Příchodem Markétky do tábora Ludvíček najde spřízněnou duši. Má také starost o její osud a osud její rodiny, což ho činí jakýmsi způsobem „lepší a větším“. Cítí, že je to křehká a citlivá dívka a má potřebu se o ni starat. Chce pro ni ukradnout zrcadlo od starých žen ve starobinci, které jej už nepotřebují a mrzí ho, že to nikdy neudělal. Obě děti si velmi oblíbí Ludvíčkovu myšku Kleopatru, která s ním v kapse přežívá těžké podmínky v táboře. Ludvíček i Markétka se uklidňují hlazením jí po kožíšku a milém čumáčku.

Nezastupitelné místo zde mají i Ludvíčkovi přátelé a známí – jako např. Josef Reinisch se svou přítelkyní Gabrielou Lágrovou. Ti filozofují na podobná témata jako děti, autor skrze ně vyjadřuje své postoje k výše jmenovaným tématům, lásce, nenávisti, spravedlnosti atp. Tato dvojice se ale často hádá, padne nejedna facka a špatné slovo. Ludvíček ale Josefa Reinische velmi obdivuje a vidí v něm jakýsi vzor. Gabriela je pro něj nádherné ženské stvoření, plné erotiky a smyslnosti.

„ Ludvíček ho uznával, asi jako (podle místních učenců) Platón Sokrata a naopak. Pamatoval si, jak se minule, když skončili polorodinnou rvačku, vyjádřil Josef Reinisch: Láska si vybere nás, ne my lásku. Pohlédl láskyplně na v noci ztřískanou pannu Gabrielu. Ludvíček byl nechtěným svědkem toho, jak si vyměňovali facky. Rovněž viděl, že začala Gabriela. Znenadání ho praštila, jen jí to vracel...“⁵⁶

Své nezastupitelné místo tu má i jeho kamarád Erna Veselý, Fred Korn, Jasmina, Frančeska Morgensternová nebo Soňa Inge a místní rabín – mnohé autobiografické postavy.

Vyvrcholením tohoto příběhu je Ludvíčkův transport do koncentračního tábora v Auschwitz- Birkenau. Ludvíček se snaží před Markétkou tvářit hrdinsky a představuje si, že tím, že jede on, zachraňuje život jí. Protože jak stále opakuje, platí pravidlo: do počtu, do počtu.

---

⁵⁵ LUSTIG, A. *Zloděj kufříů*. Plzeň: Odeon, 2008, s. 342.

⁵⁶ Tamtéž s. 258.

„Za každého, kdo pojede, je někdo, kdo nejede. Jestliže jedu já, nepojedeš ty. Napadlo ho, co omílal při každé kontrole pan Moric Taubeles, potomek španělských zlatníků Tor de Silles, předek brusičů a obchodníků s diamanty, dodavatel dvoru císaře Napoleona, snědý sefardský žid, do počtu, do počtu. Do počtu. Jede-li on, říkal si v duchu, nepojede ona. Není to jako jedna a jedna? Všichni najednou neodjedou. Do počtu. Do počtu. Do počtu.“⁵⁷

Až konečně nadejde ona chvíle a Ludvíček odjíždí, Markétce se podaří přijít se s ním rozloučit. Tyto velmi dojemné chvíle děti naplňují láskou, sliby, věrností, až toto nakonec zpečetí polibkem. Poté už Ludvíček nasedá na transport a snaží si stále zachovat tvář a důstojnost, i přesto, že pláče. V kapse má stále myš Kleopatru, která je nyní už jeho jedinou kamarádkou.

„Představoval si, že procedura bude podobná. Cesta, příjezd, třídění kufrů. Práce. Byl by rád, kdyby jeho odjezd odložil její. Nemohl si spočítat, jako nikdo kromě vedoucích, kteří už věděli, ale neřekli, že Terezín je předpeklí. Ti, co přežijí, budou dýchat, protože místo nich zabili jiné. Než se dostane na všechny. Leda že by Německo, než zabijou posledního, prohrálo válku. Nechtělo se mu představovat, že bude stejně jako Markétka Fischerová hromádka popela v papundeklové krabici v kolumbáriu, na štelážích narychlo sbitých v truhlárně, než ji vysypou do Ohře.“⁵⁸

Z jeho transportu šli všichni, kdo neměli ještě 14 let, rovnou do plynové komory. Byly to stovky lidí, co stačili Němci zavraždit za jednu krátkou březnovou noc. Markétka Fischerová ho tam o měsíc později už nenašla.

„Netušil, co znamená transport do kotliny Auschwitz-Birkenau, mezi Krakovem a Katovicemi v Polsku. Nepřipustil si, že je nižší třída než, dejme tomu, někdejší boháči v Terezíně. Bral svět, jaký je. Nemohl se mu vytykat nedostatek vůle. To dobré, nebo jen vůle k činu. Ludvíček Adler, der Vierteljude, uznával, že smysl všeho je v činu. Činem je i myšlenka. Čin je měřítkem člověka. Jako Markétka Fischerová a šest nebo sedm milionů lidí s nimi nebyli připraveni na cyklon B. To už byl Ludvíček Adler, der Vierteljude, jedna ze sazí, vylétávajících do polského povětří z osvětivských komínů. Součástí oblak, plujících napříč Polskem do moře.“⁵⁹

---

⁵⁷ Tamtéž s. 310.

⁵⁸ Tamtéž s. 327.

⁵⁹ Tamtéž s. 331.

5.1.3 Analýza díla

Svou kompozicí i postupným rozvíjením děje, jakož i emocionálním vyústěním a náhlou gradací je tento román bezesporu velmi zajímavý. Ono rozvíjení děje je zde ale až přespříliš táhlé a nezáživné. Kniha postrádá akci, zvraty (až na konec neobsahuje snad žádný) a moment překvapení.

Zloděj kufrů je kniha plná líčení osobních zážitků, myšlenek pocitů a rozhovorů Ludvíčka Adlera se sebou samým, s Markétkou nebo s jeho přítelem Josefem Reinischem, který má v knize také několik dlouhých filozofujících pasáží. Celá kniha je až násilně poskládána z jednotlivých úvah o lásce, smrti, morálce, významu spravedlnosti v hrůzných podmínkách války a jejím smyslu. Tyto existenciální otázky, které vězni tábora zodpovídají, příliš nezapadají organicky do příběhu a jakýmsi způsobem ho ruší. Také vážné hovory dětí nejsou příliš realistické a těžko se jim dá uvěřit. Jistě byly tyto děti vlivem prostředí donuceny dospět dříve, ale zcela určitě by se dokázaly dál bavit dětsky a ne tolik pateticky.

Kniha trpí mnohomluvností, rozvláčností, nepříliš funkčním opakováním již řečeného. Toto nám z dále může svou cirkulací hlavních motivů připomenout jakési prvky tvorby Bohumila Hrabala, ovšem zdá se, že kvůli Lustigově nedůslednosti není toto opakování opravdovým záměrem. Na pozadí můžeme vidět opravdu silný příběh lásky v hrůzostrašných podmínkách ghetta, ovšem tento poněkud ztrácí na intenzitě v rozsáhlých odstavcích bez děje. Zloděj kufrů působí dojmem uměle nabyvší povídky, která by byla jistě zajímavější, kdyby byla o třiceti stránkách v souboru jiné knihy. V tomto formátu vyzní příběh až přetaženě. Možná je toto způsobeno autorovým bohatým zkušenostem z ghetta, které chtěl tímto zprostředkovat, naložil však na Markétku a Ludvíčka více, než je tento příběh schopen unést.

Toto dílo má ale samozřejmě i svá pozitiva. Kniha obsahuje velmi povedené vedlejší scény – např. když Ludvíček nedovede ukrást zrcadlo starším ženám, nebo příběh Frančesky o jejím rozpadu vztahu a zoufalé touze po dítěti, jakož i v neposlední řadě závěrečné loučení a polibek Ludvíka a Markétky. Tyto příběhy, které jsou v románu líčeny, však zanikají na úkor rozsáhlosti a přehršelu myšlenek a rozhovorů. Jsou v podstatě jediným dějem, který se ale bohužel ztrácí, místo aby nás knihou provázel.

Zajímavé a obohacující, pomáhající nám si přesněji představit chod ghetta, jsou autorovy poznámky o reáliích Terezína. Díky nim dokážeme alespoň zdánlivě načrtnout atmosféru ghetta a systém, jakým to v tomto zařízení chodí.

Také jakási autorova strohost a náznakovost v otázce smrti činí příběh kouzelnějším. O smrti se mluví jen v náznacích, její role není nikterak zvýrazněna a prostupuje pouze myšlenkami a pocity, které vězni cítí, ale příliš o nich nemluví. Stejně tak vyzní možná ještě drastičtěji smrt Ludvíčka, když autor toto komentuje strohým a snad i emocionálně slabým vyjádřením:

„Přišla o něj o měsíc později (o prstýnek). Po příjezdu do Auschwitz-Birkenau. Ještě než se dozvěděla, že zářijový transport šel rovnou z rampy do plynu.“⁶⁰

Zajímavou složkou románu je autorovo používání přívlastků u jmen, které nepůsobí přehnaně, ba naopak, činí román zajímavějším. Ludvíček Adler, *der Vierteljude* a Josef Reinisch, *jedno varle delší, odveden*, jsou neoddělitelné složky knihy a čtenář si na ně po chvíli zvykne a snad je i dále očekává. Znají veseleji, než celý tento příběh je. Jde nejspíše o to, že terezínské ghetto a němečtí nacisté zúžili popis a vlastnosti jednotlivých osob na jeden nejvýznamnější rys, který dostal významu jen v oné určité situaci. Vierteljude, neboli čtvrtinový žid, je pro Němce asi jediná charakteristika Ludvíčka, kterou jsou vůbec schopni brát v potaz. Stejně povedený je i humor Josefa Reinsche, který nás svou absurditou vytrhává z hrůzného prostředí ghetta.

Autor nezapomněl také na autobiografické zážitky, kterými se nechal inspirovat ve spoustě pasáží knihy. Několik autobiografických postav, ale i vlastní autorův zážitek, kdy si sám přidal dva roky života, aby nešel rovnou z rampy do plynu, jako se to stalo Ludvíčku Adlerovi, jelikož mu ještě nebylo 15, nebo opravdová výměna knížek za maso od řezníka, dělají tento příběh přitažlivějším.

Sám Lustig na toto vzpomíná: *„Můj starší, asi třiaadvacetiletý přítel, řezník, si přál zapůsobit na krásnou dívku, s níž chodil. Chtěl jí věnovat nějaký svazek Williama Shakespeara. Půjde-li to, mám se podívat po Kupci benátském. Obojí jsem si opakoval, abych to nezapomněl. Shakespeare, Kupec benátský. Podář-li se mi to, dostanu půl kila hovězího na guláš. Představoval jsem si, že dávám mamince půl kila masa, aby uvařila pro rodinu něco navíc. V noci jsem si paklíčem otevřel německou knihovnu zabavených knih...“⁶¹*

---

⁶⁰ Tamtéž s. 334.

⁶¹ LUSTIG, A. *Eseje*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 91.

Celkový pocit z knihy vystihuje Olga Pavlová, která o této knize píše:

*„Tento dojemný příběh, který dokáže oslovit každého, strádá většinou zbytečným počtem opakování myšlenek a situací, což způsobuje určitý zmatek v syžetové linii. Možná měl takový postup přiblížit atmosféru beznaděje, která panovala v Terezíně, ale bohužel se to moc nepovedlo. Do samotného příběhu je včleněna představa Arnošta Lustiga o smrti, životě a lásce, která má kontrastovat s Ludvíčkovou filozofií přežití. Přesto je toto dílo poměrně zmatené a samotný příběh zní přetaženě.“*⁶²

---

⁶² PAVLOVÁ, O. *Nová zlodějská filozofie. Jak se dalo přežít v Terezíně. In LitENky (Literární novinky),* roč. 5, č. 5-6 (37-38), 2009.

5.1.4 Dětský hrdina v próze Zloděj kufrů

Dva hlavní dětské hrdinové v tomto díle, Ludvík a Markétka, zde představují absurditu koncentračních táborů. Dětství si asi člověk představuje jinak. Přesto se tyto dětské hrdinové vyrovnávají s pobytem v „lágru“ docela dobře a zažívají zde svou první dětskou lásku, kterou láskou ještě ani nazvat neumí.

Děti v této próze však vedou uvědomělé filosofující rozhovory plné dospělého náhledu na svět. Ludvíček a Markétka spolu rozebírají, co je to štěstí, láska, co pro ně znamená život a smrt, válka, proč lidé lžou a podvádějí, ptají se, co je to zlo. V některých názorech vidíme naivitu dětského myšlení, většinou u Markětky, Ludvíček má na svůj věk až příliš uvědomělé názory. Ludvíček se nechává dobrovolně a rád ovlivňovat i syrovými názory Josefa Reinische, jehož postojům rád naslouchá a vidí v nich pouze čistou pravdu.

Mezi dětskými hrdinami v tomto díle vzniká láska, ještě však velmi naivní a prostá. Děti ji sami ani nedokážou pojmenovat. Rodiče Markětku varují před chlapci, ve kterých viděli nebezpečí, což umocňovaly jejich vlastní erotické zážitky. Láska Markětky a Ludvíčka však byla ryze platonická. Milovali se, jak nejvíce se děti mohou milovat a nebyla to o nic menší láska, než mezi dospělými. Oslovování miláčku je potom nanejvýše milou součástí příběhu dětské lásky.

O to větší a ohromující byla panika, která zavládla před Ludvíčkovým transportem. Rychlé předání prstýnku, sliby věrnosti a dětské zasnoubení. Ludvíček doufá, že si Markětku jednou vezme. Loučení u vlaku do Osvětimi je potom nejvíce dojemnou scénou celé knihy, Ludvíček se jako správný skoro dospělý muž snaží neplakat, což se mu příliš nedaří a Markétka mu dává onen slíbený polibek, který zpečetí celou jejich lásku.

Je velmi zajímavé, jaké názory mají dětské hrdinové v knize na smrt, se kterou se většina těch šťastnějších dětí neseťká, pouze si ji dokážou uvědomovat. Děti o smrti mluví obdivuhodně klidně a mírně. Necítíme z nich panický strach, ani zbabělost. Ludvíček si v posledních pasážích opakuje, že zemře proto, aby přežila Markétka, a snaží se tak vyrovnat se svou vlastní vidinou smrti. Opravdový Ludvíčkův strach přichází až při odjezdu do Osvětimi. Stále děti drží nad vodou jakási naděje, vidina konce války a společného života. Neméně zářející je pasáž o sebevraždě, kdy děti přemýšlejí, jestli by toho byly schopny, aby se ušetřily utrpení koncentračního tábora. Dětské sebevraždy jsou

stále zarážející jevem a v této knize vyzní ve své nespravedlnosti světa, která je na těchto dětech páchána, ještě krutěji.

Díky přátelství a kamarádům, které Ludvíček Adler v ghettu má, se zdá život zde lehčí. Navzájem si pomáhají, vyměňují své ukradené věci, za ty, které zrovna potřebují. Také se informují o nových událostech, o plánovaných akcích a mohou se tak lépe připravit na změny, než ostatní. Bez kamarádů by byl život pro Ludvíčka chudší a smutnější. Po příchodu Markétky do Terezína nemá Ludvíček tolik času na kamarády jako předtím, jak si sám ale uvědomuje, nechce se jich nikdy vzdát.

Děti vnímají Terezín jako nutné zlo. Přemýšlí, proč právě ony a jejich rodiny musí zažívat takové utrpení a snaží se s tím vyrovnat. Možná se jim to daří lépe než ostatním dospělým, právě díky jejich lásce. Markétka se myšlenkami často vrací domů, myslí na to, jaké to tam bylo, jak chodila do školy, na svoji oblíbenou sukýnku a další oblíbené věci. Pomáhá jí to tak překonat hroznou realitu tábora, na kterou si však postupně zvyká a zdá se otužilejší. Děti zde neztrácejí tolik ze své osobnosti, dokážou se radovat a těšit i z maličkostí, což už spousta jiných vězňů nedokáže.

5. 2 Kamarádi

5.2.1 Ke genezi prózy Kamarádi

Kniha Kamarádi má za sebou spletitou minulost. Knihu vydalo poprvé nakladatelství Victoria Publishing v roce 1995, její doplněné vydání potom Odeon v roce 2008. Stále se vracet a knihy přepisovat je totiž, jak už bylo řečeno výše, Lustigova specialita. Sám Lustig píše o vzniku knihy Kamarádi:

„ Když jsem přemýšlel o knížce Kamarádi, chtěl jsem zdůraznit pozitivní kvality lidí – přátelství, porozumění a pochopení, nezištnost, schopnost obětovat se pro druhého. Nakonec mi zůstala mozaika nejrůznějších lidí a panoráma doby. Knižka vznikala velmi pomalu a sám jsem byl překvapen výsledkem.“⁶³

Kniha je rozdělena do tří kapitol, které jsou vždy doplněny citáty. Knihu autor věnoval Zdeňku Pickovi, který, jak autor píše, se nechal dobrovolně deportovat do koncentračního tábora, aniž musel. Udělal to z čistého přátelství a nejenom o něm tato kniha pojednává.

---

⁶³ LUSTIG, A. *Dobrý den, pane Lustig (Myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999, s. 116.

5.2.2 Obsah díla Kamarádi

Tento příběh se odehrává na pozadí vinohradského sirotčince na Belgické ulici 25, následně poté i ve Vídni. Hlavní hrdina tohoto příběhu je Luster Liebling alias Černý Pepe a jeho kamarádka a milenka Mali Kirsten Nováková. Černý Pepe bydlí v sirotčinci společně s partou kluků, mezi kterými jsou vztahy přirozeně napjaté, kamarádké, oddané nebo se dokonce nesnáší. Mezi kamarády patří Albert Flusser alias Weltfeind nebo Pračlověk, Ervín Adler alias Narcisek, Pavlíček Volpi a mnozí další. Vypravěč tohoto příběhu je Prcek, o kterém se dozvíme ze všech snad nejméně. Kluci se musí prodírat životem, rodiče většiny jsou již v koncentračním táboře, nebo je ani nemají, a tak kradou, lžou a podvádějí. Jiný styl života si ale vybrat nemohli.

Jejich učitele a vychovatele v sirotčinci zde ztvárňuje Bobeček Lenta Mahler a Šalamoun Selig Freudenfeld řečený Jednorozec neboli Hroch.

Černý Pepe je míšenec, v žilách mu koluje jak německá, tak i židovská krev. Jeho otec je nacista, který nechal poslat maminku na Východ, čímž zapříčinil její smrt, a Pepe je plný zlosti a nenávisti a chce se mu pomstít. Celý příběh protkávají Pepeho myšlenky na vraždu otce, kterou považuje za cíl svého života. Prcek rozvádí své myšlenky: *„Napadlo mě, že by si L.L. přál otce zabít, ale současně ho zachovat, zabitého, aby vychutnal, co udělal, a vychutnal si to i tatínek. Zabíjet na pokračování. Nemohl vrátit život matce. Stíral tak hranici mezi pomstou a spravedlností. Viděl otce vraha.“*⁶⁴

Potkává však Mali Kirsten a svět se mu obrací naruby. Oba jsou do sebe zamilovaní, prožívají spolu erotické zážitky a připadají si o to dospělejší. Svě city probírají detailně a dlouhosáhle, neustále na sebe myslí a z Pepeho prvotního zalíbení se postupně stává opravdová nefalšovaná láska napůl dětí, napůl již dospělých.

V sirotčinci děti zažívají jak veselé, tak smutné chvíle po okupaci, kdy jsou omezovány zákazy ze strany nacistů. Těchto zákazů přibývá ze dne na den stále více. Všichni židé musí nosit žlutou Davidovu hvězdu, nesmějí do kina, nesmějí nastupovat do předních vozů tramvaje, nesmějí si koupit a nesmí jim být prodáno maso, poté i mouka, až k nesmyslným zákazům typu: *„Židům zakázán vstup do lesů Velké Prahy. Zákaz používání autobusů a trolejbusů. Zákaz prodeje čepic židům. Zákaz odběru česneku.“*⁶⁵

⁶⁴ LUSTIG, A. Kamarádi. Praha: Mladá fronta, 2008, s. 314.

⁶⁵ Tamtéž s. 155.

Také nemoci a chudoba znepříjemňují dětem život v sirotčinci. Jedno z dětí, Pavel Underlein, umírá na zápal plic a děti mu jdou na pohřeb. Probouzí to v nich myšlenky na smrt, život, nespravedlnost světa. A nikdo z nich netuší, že zanedlouho už většina židů svůj hrob mít nebude.

Pepe zákazy rád porušuje a rád se prochází Prahou bez hvězdy. Kdyby ho chytilo gestapo, určitě by jej čekala smrt. Nejednou měl na mále. Pepeho odvaha, odlišnost a smysl pro spravedlnost imponuje Prckovi, který se v něm vzhlíží, Pepe je jeho vzor: „*Patřil jsem k oblíbencům L.L. Obdivoval jsem jeho odstup. Dopřál si vyhřívát se na sluníčku. Líbal Mali Kirsten Novákovou, kde se mu jen zlíbilo. Život pokládá za šachovou partii. Dva, pět, deset tahů dopředu. Dával mi penízky za služby – vyžehlit kalhoty. Vyčistit boty. Doběhnout s kytkou nebo odevzdat dopis...*“⁶⁶ Pepe mu také vypráví, co zažívá s Mali Kirsten za erotická dobrodružství a Prcek vždy s úžasem naslouchá.

Z počátku nikdo nevěděl, co se vlastně v koncentračních táborech děje. Děti ze sirotčince v Belgické ulici 25 ale po všech zákazech, strachu vyjít na ulici a nesmírným omezováním života se začínají smířovat s deportací do koncentračních táborů.

Pepe a Albert Flusser mezi sebou mají spory, jaké děti běžně nemívají. Albert nesnesl řádění nacistů a usmyslel si, že musí nějak přispět, i když tyto činy jsou nedomyšlené. Začíná psát protinacistické vzkazy na domy, jejichž majitelé, domovníci a obyvatelé jsou následně pozabíjeni gestapem. Psům, kteří patří nacistům a jejich manželkám, vydloubává oči, řeže varlata. Nikdo neví jak, a ani se po tom nepídili. Pepe ale za toto chování Alberta odsuzuje, což vyvrcholí rvačkou mezi chlapci.

„*Vyhradil si svobodu chování, stejně jako ji Němci vyhradili v jednání s ním. Žili ve světě bez hranic. Nedokážu se nadechnout? Objevil si protizbraň v tom nejhnusnějším? Tohle mělo být také starozákonní oko za oko, zub za zub, krev za krev? Může už každý-jako Němci nebo Flusser – udělat všechno?*“⁶⁷

Flusser odsuzuje německé oči a vidí v nich nebezpečí. Přirovnává oči nacistů k očím zuřivého býka. Když jezdili s jeho otcem po venkově, viděli, jak řezníci, když nemohli udržet býka, vydloubali mu oči. Snad proto vydlubuje německým psům oči a z toho důvodu při tom cítí pocit zadostiučinění.

---

⁶⁶ Tamtéž s. 313.

⁶⁷ Tamtéž s. 257.

Na druhý den chce Albert Pepeho napadnout nožem, Pepe to ale včas odhalí a tím spory přestanou být tolik vyhrocené. Pepe ale jednoho dne onemocní a potřebuje infúzi. Nikdo ale nemá jeho krevní skupinu. Nakonec dostává krev od Alberta Flussera:

„L.L. se dozvěděl, že ke krvi, kterou měl po židovské mamince a otci sturmmannovi Waffen-SS, přibyla krev starého Hadry kosti kůže, jeho ztracené manželky Lucie, matek všech Flusserrů a jejich předků, každý pes jiná ves hluboko dozadu. Cesty krve jsou nevyzpytatelné.“⁶⁸

Pepe navštěvuje každý den, mezi třetí a šestou, v době jeho vycházek, Mali Kirsten Novákovou. Připadá mu jako nejkrásnější holka, kterou kdy viděl. Má krásné tělo a ještě krásnější duši. Mali je z Pepeho také omámená a představuje si, jak s ním bude mít děti, rodinu. Oba se nesmírně milují a dávají si to patřičně najevo. Oba také mají za sebou sexuální zkušenosti a nezdrahají si užít si něco dalšího. Mali pochází z bohaté rodiny – tatínek staví mosty pro nacisty a tak si žije mnohem lépe, než kdykoliv předtím. Riskuje ale svůj život a život rodiny tím, že se stýká se židovským klukem. Je jí to ale v tu chvíli jedno, žije hlavně přítomností.

Mali v sobě zároveň cítí obrovskou touhu dávat všem mužům, které potká a kteří se jí jenom trochu zalíbí, všechno co si jen přejí. Své problémy svěřuje starci Jindřichovi, kterému náhodně jednou pomohla vynést nákup. Po pár návštěvách nachází Mali ve starci oporu a spřízněnou duši : *„Mohla říci, že u něj nachází pohodu? Smysl, mír a rovnováhu? Záviděla mu vyrovnanost. Spoléhala na to, že to stařec tuší. Neměla by ho šidit o čas. V sobě to s tu chvíli neměla.“⁶⁹* Vzniká mezi nimi ale i jisté erotické napětí, které se však nikdy nijak neprojevuje. Jen Mali má mnohokrát chuť ukázat se starci nahá. Za několik měsíců starce zatýká policie, údajně za zneužívání dětí a Mali tomu zděšeně přihlíží.

Mali má kamarádku Bublinu, která není tak krásná, ani tak štíhlá a už vůbec zkušená jako Mali. Ze svého těla má komplexy a za Mali Kirsten si chodí pro rady, jak získat kluka, jaké je to milovat se, co je to láska. Mali v podobných otázkách radí i své sestře Regině, na svých 16 let je totiž výrazně vyspělejší a zkušenější, než ostatní děvčata. *„Mali Kirsten Nováková se odmlčela. Nechtěla pokládat Bublinu za beznadějný případ. Bublina se tvářila, že se 'Jděte a množte se' záměrně vyhýbá. Nechápala, co přitahuje muže a ženy k sobě, ale ne jen*

---

⁶⁸ Tamtéž s. 201.

⁶⁹ Tamtéž s. 226.

aby si popovídali. Nedovedla si představit, že bude mít jednou s někým dítě. Tak kdyby to šlo bez mužů...“⁷⁰

Situace je stále vyhocenější. Děti i vychovatelé ze sirotčince v Belgické 25 jsou deportováni do koncentračního tábora Terezín. Tušili, co je tam čeká, ale stále věřili v jiný osud. „*Znali jsme z doslechu Polsko – východ. Co se tam děje. Doktor Ergon Popper přinášel pověsti. Němci nehráli otevřeně. Halili, co mají na mysli konečným řešením...“⁷¹*

Pepe si v Terezíně nachází dvě holky. Stále ale myslí na Mali. Tu rodiče poslali do Vídně, kde dělala tanečnici a společnost nacistům. Pepe se dozvěděl, že ji tam rodiče poslali snad proto, že otěhotněla. Následně ale upadla a potratila. I ona měla pletky s důstojníky, byla ale stále zamilovaná do Pepeho.

Pepeho hlavním smyslem života se stává pomsta otci. Po několika týdnech v Terezíně se tedy nechává deportovat na Východ, s nadějí, že snad tam otce potká a zabije ho. Nepotkal ho. Otec vesele válčí v polském městečku Solná (přejmenované na Saltz) – zabíjí bezbranné lidi, jako většina ostatních nacistů. Pepe si myslí, že by zabil i jeho, kdyby ho potkal.

Mali mezitím trpí ve Vídni, ne hladem ani žízní, ale strachem o Pepeho a steskem po něm. Rodiče ji odsoudili, když se jim přiznala, že chodí s židovským klukem. Na všechny informace týkající se koncentračních táborů Němci vyhlásili přísné embargo. Nikdo nesměl nikde ani špetnout, pod hrozbou smrti. Svět se to neměl nikdy dozvědět. Všechno, co se dělo za zdmi táborů, mělo zůstat zapomenuto. Mali má kamarádku Andreu, které jednou jeden nacistický důstojník svěřil, co už sám neunesl. Andrea řekla Mali všechno, co se dozvěděla o pravdě o koncentračních táborech.

„Němci zabíjeli ve velkém jako na jatkách. Viděl velkopřemysl zabíjení v koncentračním táboře v Auschwitz – Birkenau ve Sezsku, v městečku se železničním uzlem. Dráty, strážní věže, baráky pro vězně, plynové komory, spalovny, statisíce lidí připravených na porážku. Nemohl říci, kolik lidí se zabíjí denně. Zabíjí se, jako se pečou housky. Děti, mladí, staří. Batolata se házejí do jam, kde shoří zaživa polita benzínem, proložena dřevěnými poleny. Jako se dělají šrouby...“⁷²

Mali se hroutí a začíná se pomalu smířovat s Pepeho smrtí. Andrea je další den zavražděna...

Černý Pepe v Osvětimi přežil sedm selekcí a začíná být otupělý. Viděl, jak umírají desetitisíce lidí denně a denně mohl jít i on. Trávili se Cyklonem B a rabín Cytron, kterého

---

⁷⁰ Tamtéž s. 398.

⁷¹ Tamtéž s. 293..

⁷² Tamtéž s. 501.

Pepe znal již ze sirotčince, jim při tom četl modlitby a po tvářích se mu koulely slzy. Pepe začíná být smířený se svou smrtí a cítí potřebu něco udělat, než zemřít poslušně jako ovce. Nenávist k otci ho naplňuje energií. V noci se připlížil ke dvěma SS-důstojníkům a poslouchá jejich rozhovor. Poté jednomu vytrhl pistoli a zastřelil ho – představuje si při tom, že je to otec – a následně ten druhý pěti ranami ukončuje život Černého Pepeho.

„A tak se jeho city k Mali Kirsten Novákové a k matce a otci, láska i nenávist a vlídnost a vstřícnost nebo obdiv a opovržení a zášť propojily. Byla to slitina, jedinečná, jako je jedinečný každý člověk, zároveň člen společné, velké lidské rodiny. Naposledy se nadechl a už nestačil vydechnout, udělal, co musel udělat, aby zahynul se zadostiučiněním, že žil a udělal, co měl. Zdrojem života je čin.“⁷³

Mnoho dětí ze sirotčince v Belgické nepřežilo. Vychovatel žádný.

„, Pepe rozlišoval dva druhy nebezpečí. Ten první, dětinský nebo v dospívání, kdy vyhledávali s Ervínem Adlerem nebezpečí dobrovolně, jako výzvu na vlastní adresu. Stát co nejtěsněji projíždějícímu expresu, přeběhnout tramvaji před nosem. To druhé nebezpečí bylo zdejší. Hrozba smrti plynem, kulkou, konopným provazem, sražením na dráty s elektrickým napětím, na nichž se většinou samy zabíjeli ženy. Statisíce lidí žili ve dne v noci v tomto nebezpečí, které znamenali Němci, Německo, vojáci, povýšení na Bohy.“⁷⁴

---

⁷³ Tamtéž s. 491.

⁷⁴ Tamtéž s. 410.

5.2.3 Analýza románu Kamarádi

Kompozicí je tento román jednou z nejobsáhlejších knih Arnošta Lustiga, také díky doplněnému vydání. Dělí se na tři kapitoly, které jsou doplněny různými citáty a zahrnují tři etapy života party židovských kluků. Tento zdánlivě táhlý příběh, proložený dlouhými pasážemi o duševních a psychických pochodech hlavních hrdinů, je nakonec plný dechberoucích zvrátů a akcí.

Lustigův román Kamarádi v nás po přečtení zanechá silný dojem. Brutalita a syrovost holocaustu je zde ztvárněna velmi realisticky. Také láska mezi dvěma dospívajícími dětmi – Černým Pepem a Malí Kirsten Novákovou je zde vylíčena tak dojemným a zasahujícím způsobem, že nás přirozeně přesvědčuje o tom, že i láska mezi dětmi může být plnohodnotná: *„Můj drahý, můj milovaný mé všechno. Kdybys tušil, jak mi chybíš. Jeden bez druhého jsem neúplní, nevyvážení...“*⁷⁵

Tyto hlavní dva motivy knihy – láska a válka – jsou oba natolik emocionálně výrazné, že jejich vzájemné propojování a popírání činí tuto knihu tak čtenářsky zajímavou. Právě ona mladá láska a erotické dobrodružství, které tito dva mladí lidé prožívají, z nich utváří poloviční dospělí. Jedním dílem jsou ještě děti, které jsou stále závislé na dospělých lidech, na druhou stranu se ale už oddávají pokušením a prožívají tak silné citové pouto jeden k druhému, že se to dá srovnat s láskou „dospělou“.

*„Pokud šlo o Malí Kirsten Novákovou a L.L., Černého Pepeho, chápal ředitel rozdíl mezi dítětem a mladou ženou. Nehodlal se omlouvat zdrženlivostí.“*⁷⁶

Pepe zasvěcuje do tajemství žen Prcka, Malí zase Bublinu a sestru Regínu. Oba jsou v tomto směru vyzrálejší a zkušenější, než jejich vrstevníci. Společně potom řeší otázky jako je věrnost, nevěra, láska, oddanost a další. V duchu spolu navzájem vedou dlouhé dialogy, i když spolu nejsou. Tato poněkud filozofující stránka románu dává příběhu hlubší smysl a pomáhá čtenáři proniknout do podvědomí a myšlení těchto dětí.

Rozhovory Malí Kirsten se starcem Jindřichem nás nechávají nahlédnout do rozdílnosti myšlení starce a dospívající dívky. Lustig, sám v podobném věku jako stařec, dokáže čtenáři načrtnout myšlení těchto dvou rozdílných generací s lehkostí a šarmem, jemu vlastních. Samotné vyústění děje – zatknutí starce policií – v nás potom zanechá plno otázek

---

⁷⁵ Tamtéž s. 65.

⁷⁶ Tamtéž s. 187.

a nejasností, které nám již nejsou v románu vysvětleny. Přemýšlíme a jsme tím zhrozeni, zda by byl stařec, s jeho vyrovnaností a klidem a nefalšovanou láskou k dětem, schopen tyto děti opravdu sexuálně zneužívat. Při návštěvách Mali u starce Jindřicha jsme sice cítili jisté erotické napětí, ale spíše ze strany Mali, a nikdy se jejich přátelský vztah nevyvinul v nic jiného. Tuto otázku ale nechává autor napůl nevyjasněnou.

Knihou se prolíná nespočet motivů a symbolů, které mají v prapůvodu společné jádro, a tím je válka. Pasáže jsou doplňovány např. německými výrazy: „*Měli to v makovicích. Fanatismus, nacionalismus a rasismus bez mezí. Německou velikost. Duchu, krev a zemi. Blut und Boden. Sílu z radosti, Kraft durch Freude. Každému to jeho. Jedem das seine a Arbeit macht frei, práce osvobozuje a všechny ty jejich sračky dohromady.*“⁷⁷

Občas tyto výrazy autor nechává i bez překladu, jako např. různé německé písně, které nás také doprovází celým dílem: „*Hráli bezstarostný šlágr Unter der Pinien von Argentinien. Potom Ich hab dich und du hast mich. A Der kleine Postillion.*“⁷⁸ A snad nejvýraznější věta, která se v románu stále opakuje a to z úst různých postav, jak Němců, tak i židovských dětí, a vystihuje tak celou situaci, je: „*Es muss sein. Musí to tak být.*“

Tyto německé výrazy podtrhují autentičnost románu a obohacují ho o rozmanitost jazykových a stylistických prostředků.

Dalším motivem jsou řečtí bohové. Jejich citáty a myšlenky nás také provázejí celou knihou a to většinou skrze postavy Bobečka Lenty Mahlera, Pavlíčka Volpiho, nebo okresního rabína Cytrona, avšak nejednou je autor použije v poněkud komickém kontextu s lidskou sexualitou: „*Černý Pepe, Luster Liebling, do té doby neslyšel o řeckém bohu Dionýsovi, vyznavači ženského přirození. O tom nám okresní rabín Arnošt Citron nevykládal. (Předvídal podle knihy dobra a zla. Všechno už bylo, nic nového pod sluncem. Hledal rád a zároveň uznával, že všechno je jinak).*“⁷⁹

Jako symbolické zobrazení se zde vyskytují dva motivy, které zde autor rozvinul – a to motiv lva jako metafora nacistů a motiv slepce, který nás donutí přemýšlet nad kontrastem nebo podobností utrpení židů a slepého člověka:

„*Připadal si na dně jámy se lvem, se kterým se očekávají. Nerovný, dopředu rozhodnutý souboj. Hluboká a úzká pískovcová jáma se strmými stěnami. Podélný tunel s nedosažitelnými okraji, osvětlený mezerami mezi šikmými stíny, pruhy slunečního světla shora, protínajícího*

---

⁷⁷ Tamtéž s. 410.

⁷⁸ Tamtéž s. 482.

⁷⁹ Tamtéž s. 36.

prostory jámy. Lev byl obrovský, tmavý a v plné síle, čekal ve stínu v koutě, s vyceněnými žlutými tesáky, v koutcích tlamy sliny, připraven skočit, a střídavě řval, chrčel a mlčel. Přešlápl předními tlapami s drápy. Kdy se na něj zvíře vrhne? Měl strach? Hrůzu? Měl i neměl.“⁸⁰

Z tohoto odstavce jde krásně vyčíst metafora nacismu a lva. Nacismus převtělený ve lvu. Nerovný souboj, jaký může jen chlapec s nacisty vést. I tunel, ze kterého není jak utéct, ale do kterého stále svítí slunce jako podobenství s koncentračním táborem, kam také slunce, snad i jako malá naděje, stále svítí. Strmé stěny jako nemožnost utéct z ghetta. Velikost lva a jeho tmavá barva a síla ještě více zvýrazní chlapcovu zoufalost a bezradnost, jakkoliv se ubránit obrovskému vojsku nacistů, na rozdíl od něj - silných a zdravých mužů. Tmavou barvou si potom vysvětlujeme nerovný souboj – nacisté bojují nespravedlivě a představují zde zlo světa. I to, že lev čeká ve stínu, dokud nevyrazí, dokazuje hrozbu dennodenní smrti. Přešlápnutí předními tlapami je jako selekce, kdy nacistický doktor vybíral jedince, kteří půjdou do plynové komory. Minuta před smrtí, nebo také ne. A také otupělost Černého Pepeho vůči jinak přirozenému strachu ze smrti.

Slepceva zpověď je potom dokladem utrpení jiného člověka, v podstatě nezasaženého válkou, přesto v podobné situaci jako Pepe:

„Chvilí je vám dobře a nejednou se to zvrátí. Člověku se dá snadno ublížit. Na štěstí se nemůžete spolehnout. Na neštěstí ano. Můžete mi věřit. Vím, o čem mluvím. Pro slepce je to špatné. Pro zmatek, který má člověk v sobě, pro pitomou úzkost, která přichází odnikud a kvůli které nespíte a na nic nestačíte. To si někdo myslí, že jsem se picnul revolverem do spánku a špatně se trefil. Nebo jsem závodil v bugatce a naboural. Není noc, kdy dokážu dospat. Bylo by krásné, kdyby někdo vymyslel, jak se zbavit povahy. Osudu. Smůly. Proč se to muselo stát zrovna mně? Co jsem komu udělal?“⁸¹

Tato zpověď sobě samému nám dá nahlédnout do bolesti někoho druhého, stojícího mimo válku. Jaké utrpení mohou mít i ostatní, kterým by židé mohli závodět jejich možnost dál normálně žít, a jak podobnou bolest mohou prožívat. Stejně jako malý židovský kluk, se chce slepec zbavit svého osudu, povahy, trápí se a je nešťastný. Stejně tak, jako on se ptá, co komu udělal, že ho svět takto trestá. Formy utrpení mohou být různé a zároveň neskutečně podobné. Slepce je také metafora, tentokrát žida uzavřeného v koncentračním táboře čekajícího na smrt, tak jako slepec žije uvězněn ve stejném světě.

---

⁸⁰ Tamtéž s. 439.

⁸¹ Tamtéž s. 384.

Opět se v knize objevují stejné postavy, které se vyskytly už i ve Zloději kufrů – Soňa Inge Gossová – cirkusová tanečnice neboli Tanga, které je i věnována samostatná kniha *Tanga z Hamburku*, což hovoří za autentičnost a autobiografické pojetí Lustigových Kamarádů. Inge byla první dívka, se kterou Lustig zažil v Terezíně své první sexuální dobrodružství.

Také časová posloupnost je velmi zajímavě vyřešená – prolíná se zde minulost, přítomnost a budoucnost, vše vtěsnáno do velmi malých úseků. Lustig píše o Pepeho smrti, když je zabit nacistickým důstojníkem a hned další odstavec si Pepe opět povídá s Mali. Takto je utvořen celý děj knihy. Retrospektivní pasáže nás provází celým dílem, čímž se kniha stává poněkud nepřehledná, o to však nabývá na své estetické stránce.

V knize je také nemalá část věnována historii dění, nejen očima dítěte. Autor zmiňuje i slavné osobnosti, rozhlas, noviny a jak se celá společnost obrátila proti nim. Historické souvislosti doplňují celý příběh a pomáhají nám lépe se do situace vžít:

„Začalo září 1941. Hendrich nařídil každému nad šest roků nosit na prsou a na straně a ve výši srdce žlutou židovskou hvězdu s červeným nápisem Jude, vytaženou v šesti cípech černou, a přišitou tmavou nití. Židům se zapovídá opouštět obvod bydliště bez písemného povolení policie. Na Slovensku schválila vláda katolického kněze Tisa židovský kodex, tvrdší, než přijali Němci v Norimberku v roce 1935. Přece nezůstanou za svým vzorem pozadu.“⁸²

Stejně tak ale autor doplňuje historii židovskou a snaží se ukázat lidem, jaká je vlastně pravda:

„Chtěl jí říci, že zatímco Američané se chlubí svou skvělou ústavou, dokonalou i proto, že po dvě stě roků na ní nemuseli změnit ani písmeno, slovo, řádku, židovská ústava platí bez nutnosti nejmenší změny už přes tři tisíce pět set roků. Babylonský talmud, psaný šest set let před naším letopočtem, je stejně zajímavé čtení a návod jak přemýšlet dodnes.“⁸³

Nelze přehlédnout onu zdánlivou podobnost Černého Pepeho s Kateřinou Horovitzovou, minutu před smrtí. Stejně jako ona se Pepe nechtěl nechat zabít klidně a bez boje a i když Pepeho k vraždě vedla i pomstychtivost otci, nakonec je spojila ta stejná nenávist k nacistům. Oba vykonali hrdinský čin, zabili svého nacistického nepřítele (K. Horovitzová střílela dokonce dva – jeden zemřel a druhý byl těžce raněn) a oba kvůli tomu byli zavražděni:

„Zastínilo to, co se mu nepovedlo, najít a zabít otce. Tu poslední vteřinu věděl, jako je den a noc, hvězdy na nebi a žhavý střed Země, že tak jako zemře, zahyne, pokud se to již nestalo,

---

⁸² Tamtéž s. 210.

⁸³ Tamtéž s. 468.

i jeho otec, který na místě, jako je tohle, zavraždil nebo nechal zabít matku. Každý, kdo připravoval tábory a pomáhal jakýmkoliv způsobem jejich provozu, i kdyby jenom lhostejností, byl vrah a zasloužil trest. A dostane se mu, i kdyby jen před jeho svědomím.“⁸⁴

Pro srovnání dokládáme i smrt Kateřiny Horovitzové:

*„Poručík Schillinger se nezmohl ani na údiv, ani na odpor. Nebyl na tento úder zdaleka připraven, oslepenýma očima, plnýma slz, vzdáleně pocítil, jak Kateřina Horovitzová vytrhla z jeho otevřeného pouzdra pistoli. Když sem dohmátl rukama, byla už zbraň venku a vystřelila mu do břicha....“*⁸⁵

---

⁸⁴ Tamtéž s. 442

⁸⁵ LUSTIG, A. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 129.

5.2.4 Dětský hrdina v próze Kamarádi

Dětský hrdina je v tomto románu zobrazen se všemi kladnými i zápornými stránkami. Černý Pepe nemohl prožít radostné dětství a musel se stát předčasně dospělým, i když stále vnímáme jeho dětskou povahu. Poněkud kontrastní jsou pojmy dítě a sexualita, ale Pepe dospívá nejen díky těmto zkušenostem, ale i díky čisté lásce, kterou k Mali cítí. Svou počínající dospělost Pepe projeví, když svému o rok mladšímu kamarádovi Prckovi vypráví o svých zkušenostech s děvčaty, ale i o svých názorech na svět, na ostatní kluky v sirotčinci a konečně i na svůj záměr pomstít se otcí. Probírají spolu válku, nespravedlnost, ale i otázky viny a trestu, osudu a další. Vždy ale Prcek užasle naslouchá Pepeho a v duchu s ním souhlasí, Pepe je jeho jediný vzor.

Jak už název knihy napovídá, pojem přátelství zde nabývá vyšších hodnot. V takovéto extrémně zátěžové situaci, jakou válka bezesporu je, bylo přátelství nad míru důležité. Děti neměly svou vlastní rodinu, kterou se jim stávala parta jejich přátel. Ryzí nezištná a oddaná přátelství můžeme pozorovat mezi Pepem a Mali Kirsten a mezi Pepem a Prckem. Ta ostatní, troufám si říci, byla více povrchová.

Vychovatelé vnímali Pepeho jako drzého, neposlušného a vzdorovitého kluka. Pepe byl ale charakterní, se smyslem pro spravedlnost, hájil dobro a na události si dokázal udělat vlastní úsudek, za kterým si potom stál, i kdyby měl být proti všem. Často bral spravedlnost do svých rukou a nebál se bít se za pravdu, nejspíše proto ho Prcek nazval „soudcem“. Projevil obrovskou odhodlanost, odvalu a smíření se s vlastní smrtí, jen pro pomstu za vraždu své matky a pro své čisté svědomí. Málokdo dokáže zemřít pro spravedlnost, obzvláště pak šestnáctiletý chlapec.

Jeho sokem se mu stal Albert Flusser řečený Pračlověk, který převzal hyenismus Němců a začal zabíjet jejich psy. Byl to snad zoufalý čin zoufalého dítěte, který Pepe ale přísně odmítl a Flussera několikrát zbil. Cítil obrovskou nesmyslnost celého Flusserova jednání, i jeho zhýralé a zkažené osobnosti. Absurdní potom bylo, když Pepeho zachránila právě Flusserova krev, díky které se uzdravil. Pepe si uvědomoval jen s těžkým srdcem, že teď mu koluje v žilách krev Pračlověka a všech jeho předků.

Ona pomsta a přemítání nad vraždou vlastního rodiče vyznívá více než krutě, zvláště z dětských úst. Ve svých šestnácti letech musel Pepe nést takovou tíži osudu, jako je úmyslné poslání maminky otcem na Východ, umístění v sirotčinci a nenávist ke svému otcí. Takovouto zátěž je schopen unést jen velmi silná osobnost, což Pepe bezesporu byl.

V konfrontaci s dětskými hrdiny v próze Zloděj kufrů – kde byla láska mezi dětmi zcela platonická - je zde navíc i prvek erotična a opravdové sexuality. Děti prožívají velmi silně své chtíce a oddávají se zcela nevázaně sexuálním hrátkám. Navíc je zde syrově vylíčeno zjištění, že jeden z chlapců v sirotčinci je homosexuál – děti se mu vysmívají a chodí jej sledovat na záchod – což je přirozená dětská reakce, i když poněkud krutá.

Už poněkud zarážející jsou důsledky, které na dětech válka zanechává. Pepe se sleduje, co je na něm jiného, než na árijských dětech. Má velký nos? Uši? Až příliš hnědé oči? Tuto nespravedlnost války, která odsoudila statisíce lidí kvůli vzhledu a původu a kvůli které děti na sobě hledají prvky méněcennosti, naši hrdinové odsuzují a polemizují o důvodu jejich osudu. Děti mezi sebou diskutují, jak ony mohou za to, jak vypadají, které matce se narodily? Vnímaly to jako obrovskou křivdu a jako obrovskou lhostejnost celého světa, že vlastně mohl dopustit všechna ta zvěrstva, co se udály.

Už sirotčinec sám o sobě byl pro děti stresující místo, kde byli neustále napomínány, bity, přísně kontrolovány, nedobrovolně stříhány a kde museli pobývat z donucení, protože ztratili svou rodinu. Znamenalo to pro ně zlo, které musí překonat na které si ale postupně všichni zvykli a projevili tím neskutečnou přizpůsobivost. Na druhou stranu to bylo ale jediné místo, kde se o ně postarali, dali jim najíst, dostávali kapesné a vzdělání, což by si nikdy samy bez rodičů dovolit nemohly. Sirotčinec jim zachránil život, ale jen dočasně, než všechny odvezli do Terezína a následně do Osvětimi, kde většina z nich zemřela.

Krutost německých vojáků neznala mezí a na dětech zanechali obrovskou nesmazatelnou hrůzostrašnou stopu, i když koncentrační tábor přežily. V knize je líčeno zabíjení batolat a malých dětí někdy tak nevzrušivým oznamovacím tónem, že to nakonec vyzní tak strašlivě, že si čtenář přeje, aby to nebyla skutečnost. Hranice mezi fikcí a skutečností se zde totiž stírají a pozadí války můžeme brát jako ryzí skutečnost.

Smrt je brána chladným a vyrovnaným přístupem, stejně jako strach, který Pepe ztrácí postupnou otupělostí. Mali ani Pepe se smrti nebojí a jsou s ní smířeni, zemřeli by i pro sebe navzájem, jen aby zachránili život tomu druhému. Smrt se pro Pepeho stane nutným zlem, které musí podstoupit, aby mohl uskutečnit svou pomstu. Je schopen obětovat svůj mladý život za pomstu mrtvé maminky. Také těsně před smrtí Pepe myslí právě na matku a Mali, dvě nejbližší osoby jeho života. Pepeho život, i když krátký, měl smysl, zemřel s důstojností a lidskou tvář.

5.3 Démanty noci

5.3.1 Ke genezi prózy Démanty noci

Kniha *Démanty noci* je jedno z nejproslulejších děl tohoto spisovatele, pojednávající o životě Židů v koncentračních táborech, o transportech smrti a jejich osudech v průběhu Květnového povstání. *Démanty noci* vznikly v roce 1958, v češtině a četných překladech pak vyšly ve světě ještě několikrát (v USA například pětkrát). Původně se skládali z 9 povídek – v 1. vydání, které autor obohatil o další dvě – přibyla povídka *Poslední den ohňů* a z knihy *Hořká vůně mandlí* přepracovaná povídka *Chvilé hned po ránu*. Za nejslavnější povídku tohoto souboru se dá považovat povídka *Tma nemá stín*, jež má silné autobiografické prvky a kterou Lustig vydal i samostatně jako knihu. Tuto povídku zfilmoval roku 1964 režisér Jan Němec, dal jí jméno *Démanty noci*, Lustig se podílel na scénáři.

Film se brzy proslavil a je považován za jeden z nejradikálnějších snímků naší kinematografie, pokud mluvíme o experimentování s vyprávěním i o zvolených výrazových prostředcích. Němcovy *Démanty noci* stály na počátku éry Československé nové vlny. Režisér Jan Němec se zde snažil přenést na plátno odpovídajícím způsobem pocity, myšlenky, vidiny nebo až halucinace dvou židovských chlapců, kteří jsou na útěku z transportu smrti, což se mu bravurně vydařilo a snad i díky tomu je i dnes tento film velmi oblíbený.

Kniha a film jsou v podstatě identické, jediný rozdíl je snad v retrospektivních vzpomínkách Manyho, které ve filmu vyzní poněkud pozitivněji, než v knize, a přítomnost dítěte u ženy, ke které si šli požádat o jídlo, které se ve filmu neobjevuje.

My se v této části budeme zabývat analýzou dvou, podle našeho názoru stěžejních povídek této knihy a to *Tma nemá stín* a *Sousto*.

Tma nemá stín

Tato povídka je jedna z nejautentičtějších povídek Lustiga vůbec. Spisovatel zde promítá svůj zážitek, kdy při deportaci byl jejich vlak napaden leteckým vojskem a on využil zmatku, který nastal, a dal se na útěk se svým kamarádem – Jiřím Justicem. V této povídce jsou to hlavní dětští hrdinové Many a Dany kdo zprostředkovaně tento zážitek znovu prožívá.

Příběh dvou uprchlíků autor dvakrát přepracoval. Východiskem všech přepsaných variant je stejnojmenná povídka *Tma nemá stín* z cyklu *Démanty noci*. Lustig potom v exilu rozvedl povídku do novelistické podoby, která je rozšířena hlavně o pasáže, popisující život v koncentračním táboře. Příběh se soustředí především na drama těchto dvou uprchlíků.

Sám Lustig tuto povídku komentuje: „*Povídka má čtyři části. Tři viditelné a jednu neviditelnou. Ty viditelné jsou začátek, prostředek a konec; ta neviditelná je důvod, proč povídka byla napsána, kvůli poučení, zábavě nebo morálce.*“⁸⁶

Sousto

Tato povídka je také autobiografická. Autorovi ji pověděl jeden z jeho známých, Lustig jej nazývá H.A. Neměl komu říci svůj smutný příběh, a tak ho převyprávěl Lustigovi:

„*Byli v Lodži, v Litzmanstadtu. Hlad, bití, zima, strach, hrozná podmínky. Jeho otec zemřel. Musel to udělat rychle, protože mu umírala matka, umírala mu i malá sestra. Báł se, že otcovo tělo odnesou a zlaté zuby ukradnou.*“⁸⁷

Lustig mu na druhý den přinesl povídku, naprosto totožnou s jeho příběhem. Tato povídka vyšla a v Praze a v Austrálii získala cenu za nejlepší povídku roku.

---

⁸⁶ LUSTIG A. *Esence*. Praha: Andrej Šťastný, 2004, s. 20.

⁸⁷ LUSTIG, A. *Odpovědi*. Jinočany: H&H, 2001, s. 48.

5.3.2 Obsah vybraných povídek ze souboru *Démanty noci*

Tma nemá stín

Jak už nám napoví název povídky, jedná se o ponuré vyprávění bezvýhodné situace dvou chlapců, jejich utrpení a beznaděje. Tma představuje tu horší část dne, se kterou jsou spojeny všechny negativní, strašidelné a nepříjemné jevy. A stejně jako tato tma již nemůže vrhat stín – tak také utrpení chlapců snad již nemůže být horší.

Dva chlapci, Many a Dany ještě s jejich třetím kamarádem Frankem se dohodli, že se pokusí o útěk při transportu do Osvětimi. Vyvstálý zmatek, který nastal, když letoun začal bombardovat vlak, ve kterém jeli, jim to jen usnadnil a chlapci museli rychle jednat. Frank už si jich ale nevšiml a nevyskočil. Ještě ve vlaku si vyměnil Many za kousek tuřínu boty s Danym. Dany teď měl Manyho boty, čehož ale velmi brzy začal litovat, když mu z boty vyhřezl hřebík, který mu potom velmi bolestivě rozdíral patu.

Chlapci utíkali pryč od vlaku tak rychle, jak to jen šlo. Jenomže už byli tak zesláblí, hladoví a unavení, že se museli navzájem tlačit, tahat a pomáhat si. Vojáci si jich všimli a vojáci po nich začali střílet, naštěstí se ale nikomu nic nestalo. Po takovém výkonu, až už si připadali bezpečně vzdáleni, chlapci upadli do trávy vysílením a dlouho se vzpamatovávali.

Potom se dali na cestu – chtěli se dostat do Čech, ale nevěděli kam, bloudili krajem a nemohli najít cestu. Nevěděli, co budou jíst, kde spát a stále jim hrozilo nebezpečí, že je dopadnou. Chlapci se trmáceli až do noci, když se před nimi objevil krmelec a oni si v něm ustlali z větví. Stejně jim ale byla hrozná zima a oba trpěli bolestmi, o kterých si ale navzájem neřekli. Many po čase ale pochopil, co se děje s Denyho nohou, protože Deny byl čím dál více pomalejší, musel se podpírat o hůl a šlo vidět, že má bolesti. Many navíc trpěl halucinacemi a Dany dostal z oteklé nohy horečky.

„ První se opřel o hůl a vykročil zdravou nohou. Z valné části vlastně šel jenom po té zdravé. Nemocnou vlekl s sebou jako přítěž. Litoval v této chvíli, že tu není po ruce ten polský medik-amputér. Protože by mu ji uřízl...“⁸⁸

---

⁸⁸ LUSTIG A. *Démanty noci*. Praha: Hynek, 1998, s. 249.

Po pár dnech bloudění uviděli ženu, jak nese do lesa svému muži svačinu. Věděli, že musejí něco udělat, jinak zemrou hlady. Pronásledovali tedy ženu až domů. Deny už byl velmi vysílený a tak musel zasáhnout Many. Šel do světnice ženu požádat o jídlo, ale věděl, že ji potom musí zabít. „*Kdybys to neudělal, udělají to pak s námi,*“⁸⁹ říkal mu předtím Deny.

Jenže ve světnici bylo ještě dítě. Žena s hrůzou dala Manymu krajíc chleba a chlapec jí nedokázal ublížit. Odešel a zavřel dveře. Před domem chlapci hltavě zkoušeli chleba sníst, ale nešlo to, neměli sliny, už dlouho nic nejedli. Chlapec se tedy vrátil k ženě pro mléko. Dala mu hrníček a on zase odešel. Jak se chlapci trochu najedli, odpotáčeli se zase pomalou chůzí pryč.

Žena měla ale strach a šla udat chlapce starostovi. Ten nechal chlapce v lese obklíčit a poté dopadnout. „*A pak zaslechli třeskavou sérii výstřelů, stále někam nad ně. A jak se nyní druhý pootočil, viděl (nebo si to zase tak horečnatě a bleskově vybavil, v jediném zákmitu mezi tím temným, co v něm hučelo, a tím úžasným, tím světlým a krásným, kam se chtěli dostat) to jedno, aby běžel.*“⁹⁰

Nakonec je opravdu chytili, Dany totiž nedokázal jít rychleji a ani naskočit do projíždějícího auta se mu nepodařilo. Dovedli je ke starostovi, který jim oznámil, že budou převezeni do Karlových Varů, kde je čeká soud, což znamenalo, že je čeká nejspíše smrt. Chlapci se snaží tvrdit, že nejsou Židé, Manyho ale prozradí obřízka. Obrat nastává, když za starostou přišla neznámá žena:

„*Potom se dveře pootevřely u čelní stěny a dovnitř vešla žena. Vzpomněl si na Němku v té jizbě. Také tato žena byla tak hezká, ale i pod touto škraboškou vlídnosti snad seděl havran, který klove oči. Měla na hlavě červený šátek s bílými tečkami a na těle kožený kabát, jaký měl starosta.*“⁹¹

Autor tedy naznačuje, že by mohlo jít o starostovu ženu. Na její popud starosta chlapce pouští. Tato žena zde představuje jakýsi protiklad ustrašené ženy, která jim dala jídlo a následně je udala.

Chlapci ale už nedokážou vyvinout takovou sílu, aby se vzmohli na rychlý útěk, a pomalu kráčejí pryč. Konec zůstává otevřený, i když tato věta napovídá o osudu mladíků:

„*Jen se ten starosta nemohl dost podívat tomu, proč kráčeli tak dlouho těch mizerných pár kilometrů, z tamté vesnice v pozadí kopce až k této serpentíně.*“⁹²

---

⁸⁹ Tamtéž s. 257.

⁹⁰ Tamtéž s. 268.

⁹¹ Tamtéž s. 278-279.

⁹² LUSTIG, A. Tma nemá stín. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 280.

Sousto

Hlavní hrdinové tohoto příběhu – Ervín a Čiky jsou chlapci nejasného věku, ke kterým osud nebyl příliš vlídný a oni se teď musí protloukat životem a snažit se v téhle kruté době přežít.

Ervín bydlel se svou malou sestrou a matkou v jednom z trpasličích krámů, který byl přestavěn na malinký byt. Otec mu včera zemřel – nejspíše hlady a ležel v předsíni. Matka i sestra Miriam byly slabé a nemocné a nemohly už ani chodit. Bylo na Ervínovi, jestli sežene něco k snědku a zabrání tak jejich smrti. Miriam však trpěla antivitaminózou a potřebovala nutně citron. Ervín tedy se strašným odporem vysvlékl otcí kalhoty a šel s nimi za Čikym, který vyměňoval všelijaké věci za jídlo se starcem. Chtěl po něm, aby mu za kalhoty přinesl citrón. Čiky však přinesl jen kousek chleba. Ervín jej dal matce a sestře a sám si nevzal nic. Matce přitom lhal, aby si myslela, že už také jedl.

Čiky mu však také naznačoval, že kdyby sehnal zlato, dal by mu za něj stařec možná i onen vytoužený citrón. Potom mu přímo navrhl, co má na mysli: „*Třeba zlatý zuby, Ervíne. Prostě něco v puse, co už nepotřebuje, a co už nikdo nepotřebuje, leda ty a já, Ervíne.*“⁹³

Ervín na to reaguje velmi podrážděně, cítí to jako obrovskou urážku tatínka a s Čikym se popere. Je však plný zoufalství a beznaděje a ví, že musí něco vykonat. Už nemůže déle vydržet doma s matkou a nečinně přihlížet, jak umírají. Navíc má Ervín strach, že ti, kteří pro něj mají přijít, by mu ten zub vylomili sami. Čikyho nápad tedy bere do vlastních rukou a i když se mu tento čin přičí, musí jej udělat.

„*To přece není tvůj otec, říkal si: to byl jen do včerejška. Teď už to nikdo není, jen tělo, z kterého nezbylo nic než váha a práce s odnášením. Budeš na něj myslet jen v dobrém, umiňoval si, jako kdyby se to nebylo stalo. A pak: Kdybych to byl já, vemte si klidně ze mě všechno.*“⁹⁴

Ervín kamenem otcí vylomil zlatý zub a šel s ním znovu za Ervínem, který chápe z jeho obličeje, co se stalo, a nabízí smír i potom, co jej Ervín zbil. Se zubem potom odchází za starcem a Ervín čeká venku, dokud se Čiky nevrátí, snad i s citrónem.

---

⁹³ LUSTIG A. *Démanty noci*. Praha: Hynek, 1998, s. 28.

⁹⁴ Tamtéž s. 33.

5.3.3 Analýza vybraných povídek souboru *Démanty noci*

Tma nemá stín

Narativní výstavba povídky vychází z potřeb či strategie implikovaného autora, tedy ze snahy o vykreslení mezní situace - dvou chlapců nepříliš určitého věku na pokraji sil a smrti. To vidíme už v použití třetí osoby jako vypravěče, která nám umožňuje zachytit jak vnější popis děje a dialogů, tak také vnitřní pochody hrdinů a plynulý přechod mezi objektivní realitou a jejím subjektivním vnímáním.

Hlavním hrdinou je zde nejspíš Many. Je mu věnována mnohem větší pozornost – všechny vzpomínkové pasáže patří jemu. Tyto jsou v textu odlišeny kurzívou a zasazují povídku do časoprostorově širšího kontextu utrpení obou židovských chlapců před počátkem tohoto děje.

Jak jsme již uvedli v genezi díla, vzpomínky v knize nejsou příjemné a neslouží jako kontrast dávné idylické minulosti, jako je tomu u filmu. Je to totiž dlouhý výčet událostí, které přivedly chlapce až sem. Proměna vyprávěcí řeči v těchto vzpomínkových pasážích přitom velmi důležitá. Zbytek textu je totiž věnován aktuálnímu prožívání, kdežto těmito pasážím dominuje popis minulého děje. I dynamika vyprávění se mění – vzpomínkové pasáže jsou podány s takovou popisností a obšírností, která nepřísluší do situací, při kterých si toto Many vybavuje. Vzpomínky na koncentrační tábor mají jak informativní funkci, tak také pozorujeme konfrontaci rozdílných životních stanovisek a mravních postojů.

Velmi důležitým a v podstatě celým příběhem provázejícím prvkem jsou Danyho boty, což můžeme nazvat narativně klíčovou rekvizitou. Dany stále před Manym popírá vyhřezlý hřebík v podrážce:

„Myslel si však, že když nezatloukl ten hřebík, protože nechtěl svlékat botu a dráždit zbytečně svého společníka a také nezdržovat, bude ho to zlobit i zítra, a dostával z toho strach. Pak by sotva ušli patnáct..“⁹⁵

Dany toto Manymu tají a utvrzuje tak jejich přátelství a jeho ohleduplné jednání vůči Manymu. Přizná se mu, až když je doháněn staří Němci. I Many skrývá bolesti a oba tiše trpí.

---

⁹⁵ LUSTIG A. *Démanty noci*. Praha: Hynek, 1998, s. 245.

Přesto se v knize objevují vzájemné myšlenky na zradu, opuštění. Žádný z chlapců ale nedokáže zradit toho druhého, i když si někde v hloubi duše myslí, že bez toho druhého by to dokázali.

„Ale blesklo mu hlavou ještě něco, jen jako ozvěna, že ten první nedojde. Pocítil k němu strašlivou lítost. Ten pocit, že ho odstrčí, upustí na zem jako obtížnou věc, ho cele oprádal. Ještě ho vlekl. Ale každou chvíli to udělá – pustí ho. Bože, on ho předtím také tak vlekl, když utíkali od vlaku.“⁹⁶

Při myšlenkách Manyho na zabití ženy vidíme jakousi zvířecost, ale v chlapci stejně vyhrává lidskost a ani povaha by mu nedovolovala ženu zabít. Setkáváme se zde s líčením příběhu z různých perspektiv. Autor rozvíjí vědomí přepadené ženy, v níž se střetávají rasové předsudky, sexuální podvědomí, ale také soucit a strach. V Many nakonec zvítězila lidskost a odpor k zabíjení nevinných lidí, ale jeho vlastní pud sebezáchovy a strach ustoupil do pozadí. I když nakonec, když jsou dopadeni, mu to Dany vyčítá a Many si uvědomuje, že ji měl opravdu zabil.

Starostova žena je potom opakem této zbabělé ustrašené ženy. I když v ní chlapci vidí hrozbu, přesto že se na ně vlídně usmívá, zařídila nejspíše ona, aby je pustili. Chlapci už byli příliš nedůvěřivý po tom všem, co prožili.

Také nadměrné používání přívlastků pro jména chlapců má zde jistou funkci. Autor Danyho nazývá „prvním klukem“, tedy Dany je „tím bez čepice“, „tím prostovlasým“, později „tím s holí.“. Many je potom „druhý“ kluk, (řečený „Emanuel“) je „ten menší“, „ten s pihovatým čelem/s pihami“. Toto ale v kombinaci s textovou strategií střídání ohniska subjektivity vede ke splývání obou hlavních hrdinů. Už jména Many a Dany nám totiž naznačují, že mezi hrdiny vlastně ani nemá být žádný větší rozdíl. Oba jsou stejně hladoví, vyčerpaní, ve stejné situaci a mají podobné myšlenkové pochody. Snad jako by tato autorova laxnost v charakteristikách hrdinů chtěla naznačit, že ani tak nezáleží, kdo přesně se v této situaci ocitl.

Tato podobnost obou hrdinů nás ale nutí, neustále se v knize vracet a hledat souvislosti, události, přiřazovat si různé přívlastky k jednotlivým osobám a ověřovat jejich správnost, což nakonec vede k vyšší estetické úrovni povídky.

---

⁹⁶ Tamtéž s. 268.

Sousto

Tento tragicky bolestivý příběh chlapce Ervína, který musí zbavovat svého mrtvého tatínka věcí, aby zachránil matku a sestru, je více než dokladem neskutečného utrpení dětí ve válce. Hlavní hrdina Ervín a jeho kamarád Čiky, dva chlapci nejasného věku, zápasí o život v nevyrovnaném boji uprostřed 2. světové války.

Zodpovědnost, jakou Ervín má vůči své rodině, je pro něj obrovským břemenem. Přihlíží pomalému umírání sestry a matky, je jediný, kdo ještě může chodit a obstarávat potravu. Nemá už nic, co by mohl prodat nebo vyměnit, a tak se rozhodne vyměnit kalhoty svého mrtvého tatínka za jídlo. Že jsou kalhoty jeho mrtvého otce, se dozvídáme až posléze, o to větší šokující zjištění to pro nás potom je. S neskutečným sebezapřením a únikem do svého světa Ervín vysvléká tatínkovi kalhoty a poté vylamuje zlatý zub. Snaží se myslet na tatínka, ještě když byl živý, a chce si ho tak i uchovat v paměti:

„ Myslel na chodbu vedle a na to temné v dece. Současně s tím mu splýval obraz kalhot s tváří tatínka. Otec poslední měsíc stonal denně. Zápasil s tím, ale nedalo se to vyhrát. Věděli to oba, otec i on. Je to pro něj v té houni lepší. Neměl by mu jí vzít a dát matce?“⁹⁷

Tento Ervínův jiný svět, svět jeho vnitřních pocitů, pochodů a myšlenek, který mu pomáhá uniknout tvrdé realitě, je v knize rozlišen kurzívou, stejně jako u předchozí povídky. Avšak zavádí nás jak do děje minulého, tak přítomného, a zprostředkovává nám myšlenky hlavního hrdiny - tudíž neplní pouze funkci vzpomínkových pasáží.

Jeho matka stále Ervína naléhavě posílá ven shánět potravu a poukazuje na jeho mladší sestru, která už ani není schopná mluvit. Ervín je v pozici jediného, kdo je může udržet ještě chvíli při životě a matka se k němu obrací jako k poslední naději. Tím na něj uvaluje obrovskou zodpovědnost, kterou Ervín není schopen ve svém věku unést, i když nakonec projevuje silnou vůli, když tatínkovi vylomí zlatý zub, jen aby získal pro sestřičku citron.

Celou povídkou nás provází také Ervínovi pocity viny, střídající se se zlostí a bezmocí a postupnou chutí sníst myši, které mají v bytě, až k jejich nenávisti – snad proto, že ony přežijí a liská bytost toho schopná není.

---

⁹⁷ Tamtéž s. 22.

5.3.4 Dětský hrdina ve vybraných povídkách souboru Démanty noci

Tma nemá stín

Hlavním motivem této povídky je čisté přátelství dvou chlapců, utíkajících z vlaku mířícího do Osvětimi na svobodu, o kterou ale velmi rychle přicházejí. Chlapci si navzájem pomáhají, podporují se a stále věří, že se dokáží dostat na svobodu. Oba ale trpí hladem, bolestmi a posléze i halucinacemi, což jim jejich pouť velmi ztěžuje. Dany, jenž dostal od Manyho boty za tuřín a kterému hřebík v botě rozdrásává patu, toto snad z kolegiálnosti zamlčuje a tiše trpí. Takovýto hrdinský projev je na chlapce v jeho věku – který ale přesně neznáme – velmi obdivuhodný.

Své utrpení si chlapci bohužel jen prodloužili, smrt si je našla jen několik dní po útěku. Ať už to, že si zachovali lidskost a nezabili ženu, která jim dala jídlo, nebo Danyho sebezapření – nepřiznat uvolněný hřebík a nezatlouct ho zpět do boty, přispělo k jejich dopadení a popravě. Kdyby chlapci byli zbabělci a chovali se tak, jako všichni ostatní k nim, snad by přežili. Jejich zachování lidské tváře je ale posunulo někam na hranici dospělosti.

Chlapce spojuje přátelství, jehož hodnoty se projeví v extrémní situaci snad nejvíce. Přesto se v knize objevují vzájemné myšlenky na zradu, opuštění. Žádný z chlapců to ale nedokáže, i když si někde v hloubi duše myslí, že bez toho druhého by to dokázal.

„Ale blesklo mu hlavou ještě něco, jen jako ozvěna, že ten první nedojde. Pocítil k němu strašlivou lítost. Ten pocit, že ho odstrčí, upustí na zem jako obtížnou věc, ho cele oprádal. Ještě ho vlekl. Ale každou chvíli to udělá – pustí ho. Bože, on ho předtím také tak vlekl, když utíkali od vlaku.“⁹⁸

Na své pouti byli spolu a při sobě až do samého konce, i když nevíme s jistotou, jestli nakonec opravdu zemřeli. Sám Lustig se ke konci této povídky vyjadřuje:

„Podle všech pravidel Aristotelovy poetiky museli zemřít, protože je to tragédie... Jsem jedním z protagonistů. Neměl jsem to srdce zastřelit sám sebe, snad že jsem pověřčivý. Nechali nás odejít do lesů v přesvědčení, že tam zahyneme jako vlci. Chtěl jsem naznačit,

---

⁹⁸ Tamtéž s. 268.

*že měli zemřít, ale nemohl jsem to říci, protože jsem to cítil, jako bych spáchal sebevraždu. Je tu rozdíl mezi životem a povídkou. Povídka má svá pravidla. A v povídce mají chlapci zemřít. Historicky je to pravda. Nemělo to nic společného s mou soukromou pravdou. Pravidlem tragédie je smrt.*⁹⁹

Sousto

Přátelství těchto dvou chlapců není nejspíše zcela nezištné, každý z nich z něj něco těží. Z povídky se nedozvídáme, zda se chlapci přátelili i před válkou, proto se může zdát, že jejich kamarádství je pouhou vypočítavostí. Ervín má nad Čikym jakousi viditelnou převahu, nezajímají jej jeho příběhy a připadá si, že s ním ztrácí čas.

Před Čikym se Ervín zastává svého otce a dokazuje tím, jak velmi si ho vážil, i když byli už všichni zlomeni bídou a hladem. Když Čiky pochybuje, jestli se nemůže z kalhot nakazit, Ervín mu velmi ostře odpovídá, že tatínek byl nejčistší člověk v okolí a zemřel na hlad. Stejně jako tatínek nemohl vydržet doma, i Ervín byl stále raději venku.

Čiky ale také nemá lehký osud. Oba rodiče mu zemřeli v koncentračním táboře, je na světě sám a musí se o sebe také sám postarat:

*„Když táta vylít komínem, říkal jsem si, že mám štěstí, když mi ještě zbyla matka. Pak udělali sazi z matky a říkal jsem si, že mám ještě štěstí, když mi zůstal bráška. Byl slabej jak moucha. Pořád jsem tajně věděl, že mám ještě kliku, že jsem alespoň živej a poměrně zdravej.*¹⁰⁰

Takovéto uvažování je vizitkou silného a statečného chlapce, který se mění v muže. V podobné situaci by se většina dětí zhroutila a nedokázala se sama o sebe postarat, shánět si každý den jídlo a nevědět, co bude zítra, stejně jako Ervín. Možná jen toto jediné je spojovalo. Osud bez budoucnosti, bez jistot a zázemí.

Čiky je ale vychytralý kluk a vše možné dokáže vyměnit za jídlo, má kontakty a vyzná se. V momentě, kdy Ervínovi naznačí, že má otci vylomit zub, je Ervín plný zlosti a nenávisti a tluče jej, dokud je nerozeženou cizí lidé.

⁹⁹ LUSTIG A. *Tma nemá stín*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 172.

¹⁰⁰ LUSTIG A. *Démanty noci*. Praha: Hynek, 1998, s. 25.

„Začal ho bít do obličeje a do prsou, teď už pěstmi. Jednou se mu trefil do ohryzku a chrupavky na krku a cítil, jak je všechno na Čikym křehké“¹⁰¹

Když ale posléze Ervín přišel i se zlatým zubem, zmocnila se Čikyho jakási kolegiálnost a navrhl smír. Byl velmi povznesený a zdál se i vyrovnaný. Oba chlapce spojila tato tragická situace a donutila je chovat se zodpovědněji a dospěleji, než by jim jejich věk mohl dovolovat...

---

¹⁰¹ Tamtéž s. 28.

Závěr

Cílem této práce byla analýza dětských literárních hrdinů v díle Arnošta Lustiga. Zajímalo nás chování, myšlení a pocity dítěte na pozadí 2. světové války, které jsme se snažili pochopit a vysvětlit. Analýzu dětských hrdinů jsme provedli ve třech knihách tohoto spisovatele a to jmenovitě: Zloděj kufrů, Kamarádi a Démanty noci. V Démantech noci jsme věnovali pozornost dvěma příběhům – Tma nemá stín a Sousto. Arnošt Lustig má v české literatuře nezastupitelné místo a v této diplomové práci je mu také věnována nemalá část. Přesto je zde mnoho prostoru k dalšímu probádání jeho knih s dětským hrdinou.

V první části této práce jsme velmi stručně nastínili historické souvislosti vztahující se k počátku, průběhu a konci 2. světové války s přihlédnutím na osudy dětí, stručně jsme popsali život a dílo Arnošta Lustiga a jeho postavení v české literatuře. Zabývali jsme se teorií literární postavy a nastínili jsme pojem dětský hrdina v literatuře Arnošta Lustiga. Pomocí psychologie jsme vysvětlili pojmy, s kterými se setkáváme v jednotlivých analýzách děl a snažili jsme se přiblížit duševní, pohlavní, emocionální a sociální vývoj dítěte, následně také možné deprivace a poruchy, vznikající v důsledku prožitých hrůz v koncentračním táboře, v sirotčincích, ale i v domácnostech zasažených nemocemi a chudobou..

V druhé části jsme se potom věnovali samotné analýze třech vybraných děl Arnošta Lustiga, kde jako hlavní postava vystupoval dětský hrdina. Tyto hlavní dětské hrdiny spojuje předčasná dospělost, kterou projeví svůj charakter, odvahu a lidskost i v takovýchto podmínkách. Čtenář tedy může zhodnotit a porovnat tato díla a umožníme mu detailnější náhled na toto dílo a na jednání, myšlení a charaktery dětských hrdinů. Čtenář ale také pronikne do celé problematiky holocaustu a nasaje atmosféru války, strachu, úzkostí a smrti.

Při četbě děl s tematikou holocaustu získáme nejenom poznatky o okolnostech nacistického režimu a jeho důsledcích, ale tyto knihy nám předají i jakési poselství obrovského nebezpečí takového nelidského chování a zla, snahu uchovat si lidskost navzdory hrůzným podmínkám, soudržnost člověka s druhými a vzájemná laskavá pomoc.

Tyto knihy projevují úctu obětem holocaustu a potvrzují, že lidský soucit, tolerance, vzájemná pomoc a úcta k životu lidem zůstávají i v takovýchto nelidských podmínkách.

Doufáme, že dnešní svět již nic podobného nedopustí a že ve chvílích, kdy se objeví jen náznak takového chování, nezůstaneme lhotejní.

Literatura a prameny

BROHM, F. A KOL. *Duševní vývoj dítěte a jeho poruch: Příručka pro dětské lékaře.* 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1957. 374 s. ISBN neuvedeno.

BRTNÍKOVÁ, M. *Dítě a jeho svět.* 1. vyd. Praha: Horizont, 1979. 129 s. ISBN neuvedeno.

CINGER, F. *Arnošt Lustig zadním vchodem.* 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. 312 s. ISBN 978-80-204-2022-0.

ČAČKA, O. *Psychologie dítěte.* 3. vyd. Tišnov: SURSUM, 1997. 156 s. ISBN 80-85799-03-0.

ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace.* 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000, 377 s. ISBN 80-7239-060-0.

ČERNÝ V. *V zúženém prostoru.* 1. vyd. Praha: Mladá fronta 1994, 388.s. ISBN neuvedeno.

DOLEŽEL, L. *Narativní způsoby v české literatuře.* 1 vyd. Praha: Československý spisovatel, 1993. 144 s. ISBN 80-202-0418-0.

DOLEŽEL, L. *Slohové problémy Arnošta Lustiga.* Plamen, 1960. roč. 2, č. 8, s. 92-95.

HAMAN A. *Arnošt Lustig.* 1. vyd. Jihočany: H & H, 1995. 103 s. ISBN 80-85787-82-2.

HAMAN A. *Literatura v průsečíku pohledů.* 1. vyd. Praha: ARSCI, 2003. 111 str. ISBN 80-86078-29-9.

HAMAN, A. *Úvod do studia literatury a interpretace díla.* Jinočany: Nakladatelství H & H, 1999. ISBN 80-86022-57-9.

HODROVÁ, D. *...na okraji chaosu: Poetika literárního díla 20. století.* 1. vyd. Praha: Torst, 2001. 866 s. ISBN 80-7215-140-1.

HOLOUŠOVÁ, D.; KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1237-3.

HRABÁK, J. *Úvod do studia literatury.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. 97 s. ISBN nevedeno.

HRABÁK, J. *Čtení o románu.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 121 s. ISBN nevedeno.

JANOUŠEK P. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945.* 2. vyd. Praha: Brána, 1999. 552 s. ISBN 80-7243-040-8.

JANOUŠEK, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989. [Díl] IV. 1969-1989.* Praha: Academia, 2008. 688 s. ISBN 978-80-200-1631-7.

KÁRNÍK, Z. *Malé dějiny československé (1867-1939).* 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. 502 s. ISBN 978-7363-146-8.

KROBOTOVÁ, M. *Úvod do české stylistiky.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 117 s. ISBN 80-244-0315-3.

LEDERBUCHOVÁ L. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie.* 1. vyd. Jinočany: H & H, 2002. 355 s. ISBN 80-7319-020-6.

LUSTIG, A. *Eseje*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta 2009. 142 s. ISBN 978-80-204-2010-7.

LUSTIG A. *Esence*. Vyd. neuvedeno. Praha: Andrej Šťastný, 2004. 151 s. ISBN 80-86739-16-3.

LUSTIG A. *Démanty noci*. Praha: Hynek, 1998. 475 s. ISBN 80-88602-16-X.

LUSTIG, A. *Dobrý den, pane Lustig (Myšlenky o životě)*. Praha: Aequitas, 1999. 247 s. ISBN 80-9027-740-3.

LUSTIG, A. *Interview II*. Praha: Devět Bran, 2004. 352 s. ISBN 80-903-2154-2.

LUSTIG, A. *Kamarádi*. Praha: Mladá fronta, 2008. 514 s. ISBN 80-204-1587-4.

LUSTIG A. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. 6. vyd. Praha: Euromedia Group, 2005. 128 s. ISBN 80-86938-24-7.

LUSTIG, A. *Nejen o neslušných snech Arnošta Lustiga*. Praha: Jiří Šubr, 2005. 31 s. ISBN neuvedeno.

LUSTIG, A. *Odpovědi*. Jinočany: H&H, 2001. 83 s. ISBN 80-7319-001-X.

LUSTIG A. *Tma nemá stín*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991. 173 s. ISBN 80-202-0101-7.

LUSTIG, A. *Zloděj kufří*. 1. vyd. Plzeň: Odeon, 2008. 288 s. ISBN 978-80-207-1281-3.

LUSTIG, A., CINGER, F. *3 x 18 (portréty a postřehy)*. Praha: Hak, 2002. 391 s. ISBN neuvedeno.

MAC DONALD C., KAPLAN J. *Praha ve stínu hákového kříže. Pravda o německé okupaci.* 1. vyd. Praha: Melantrich, 1995. 216 s. ISBN 80-7023-201-3.

MACHÁČEK, V. *50. českých autorů posledních padesáti let.* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1969. 216 s. ISBN neuvedeno.

MATĚJČEK Z., DYTRYCH Z. *Děti, rodina, stres.* 1. vyd. Praha: Galén, 1994. 214 s. ISBN 80-85824-06-X.

MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 443 s. ISBN 80246-1056-6.

MICHALČÁKOVÁ, R. *Strachy v období adolescence.* 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2007. 152 s. ISBN 978-80-87029-15-2.

MIKULÁŠEK, A. A KOL. *Literatura s hvězdou Davidovou :slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století.* Praha : Votobia, 2002. 450 s. ISBN 80-7220-082-8.

PAVLOVÁ, O. *Nová zlodějská filozofie. Jak se dalo přežít v Terezíně.* In LitENky (Literární novinky), roč. 5, č. 5-6 (37-38), 2009.

PETRŮ, E. *Úvod do studia literární vědy.* 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. 187 s. ISBN 80-85839-44-X.

PONTICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství.* 1. vyd. Praha :Triton, 2004. 213 s. ISBN 80-7254-374-1.

RABOCH, J. *Očima sexuologa.* 2. vyd. Praha: Avicentrum, 1988. 264 s. ISBN neuvedeno.

RIMMONOVÁ-KENANOVÁ, S. *Poetika vyprávění*. 1. vyd. Brno: Host, 2001. 174 s. ISBN 80-7294-004-x.

ŘÍČAN P., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995. 603 s. ISBN 80-247-1049-8.

SMÉKAL, V. A KOL. *Dítě na prahu dospívání*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2004. 270 s. ISBN 80-86598-84-5.

SUCHOMEL, M. *Literatura z času krize. Šest pohledů na českou prózu 1958-67*. Brno: Atlantis, 1992. 142 s. ISBN neuvedeno.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie* 1. Praha: Karolinum, 2005. 468 s. ISBN 80-246-0956-8.

VŠETIČKA, F. *Podoby prózy*. 1 vyd. Olomouc: Votobia, 1997. 248 s. ISBN 80-7198-262-8.

VŠETIČKA, F. *Tektonika textu*. 1 vyd. Olomouc: Votobia, 2001. 269 s. ISBN 80-7198-478-7.

WEDLICOVÁ I., HEŘMANOVÁ, V. *Kapitoly z vývojové psychologie*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2008. 143 s. ISBN 978-80-7414-044-0.

Internetové zdroje

Neztratit víru v člověka...Protektorát očima židovských dětí – Marie Zahradníková
[online].[cit

Dostupné na www:

< [http:// www.radio.cz/de/artikel/114127/](http://www.radio.cz/de/artikel/114127/) >.

Zemřela manželka Arnošta Lustiga / bkovarikova.cz [online].[cit. 20. května 2009]. Dostupné
na www:

<<http://www.bkovarikova.cz/zapisnik/zapisnik-2009/zemrela-manzelka-arnosta-lustiga.html>>.

13. komnata Arnošta Lustiga [online].[cit. 20. února 2009]. Dostupné na www:

< <http://www.ceskatelevize.cz/program/10209937638-20.02.2009-20:55-1-13-komnata-arnosta-lustiga.html?searchstring=13.+komnata&backaddr=search> >.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Adéla Staníková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury PdF UP Olomouc
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Sladová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Dětský hrdina v židovské literatuře (v díle Arnošta Lustiga).
Název v angličtině:	Child hero in the jewish literature (in work of Arnošt Lustig).
Anotace práce:	<p>Tato diplomová práce je zaměřena na osudy dětských židovských hrdinů na pozadí druhé světové války. Zaměříme se na díla Arnošta Lustiga a to na knihy Zloděj kufrů, Kamarádi a Démanty noci, v nichž budeme analyzovat chování, myšlení a duševní pochody dětských hrdinů. Analýza proběhne s přihlédnutím na vývojovou psychologii dítěte a také nastíníme možné následky takovéto psychické deprivace. I když práce mapuje biografii a bibliografii Arnošta Lustiga, důraz byl kladen na interpretace Lustigových výše jmenovaných tří děl. Cílem práce bylo nastínit osudy židovských dětí analýzou vybraných děl a podat informace o tomto spisovateli, který má v současné české literatuře své nezastupitelné místo.</p>
Klíčová slova:	Arnošt Lustig Holocaust Dětský hrdina Interpretace a analýza díla Zloděj kufrů

	<p>Kamarádi</p> <p>Démanty noci</p> <p>Tma nemá stín</p>
Anotace v angličtině:	<p>This diploma thesis is focused on destiny of jewish children during World War II. We will focus on Arnost Lustig's most famous books, such as Zlodej kufru, Kamaradi and Demanty noci. In those we will analyze behavior, mental processes and thinking of our characters. The analyze will consider developmental child's psychology and try to imagine possible effects of WW II on their minds.</p> <p>Although emphasis is mainly on three books mentioned before, whole Lustig's biopgraphy and bibliogrpahy has been considered.</p> <p>Main purpose of the work is to describe terrors of WWII from children's point of view, to remind one of the greatest Czech authors and analyze few of his masterpieces.</p>
Klíčová slova v angličtině:	<p>Arnošt Lustig</p> <p>Holocaust</p> <p>Child hero</p> <p>Interpretation and analysis of the work</p> <p>Luggages stealer</p> <p>Friends</p> <p>Diamonds of the Night</p>
Přílohy vázané v práci:	0
Rozsah práce:	75 s.
Jazyk práce:	Český jazyk